

KOMPETANSE
TELLER
LØNN AVGJØR!
Uio

NIN
REFUNIO
RD

KOSTER

Unio i streik!

LØNN SOM
FLEKTERER
NING

Unio i streik!



Poenget med fagforeiningar

Dei fleste i akademia organiserer seg.
Men dei som treng det mest, let vere. Side 14–19

Av og til er éin millimeter ikkje nok

Det finst ei tid for alt. Når kjem tida for å tette lønsgapet til privat sektor?



Forskarar i privat sektor har gått frå å tene 11 prosent til 20 prosent betre enn forskarar i staten ifølgje ny undersøking.

Det er framleis historisk lågt i norsk samanheng, sa NHO-direktør Kristin Skogen Lund, innramma av vignett-lyden til Kveldsnytt. Det var 14. mars, og ho snakka om lønsoppgjeret i privat sektor, som vart underskrive same kveld. Ho viste òg til at handelspartnarane til Noreg truleg kom til å få ei større lønsutvikling enn dei varsame 2,4 prosentane ho nettopp hadde avtalt med LO-leiar Gerd Kristiansen. Men ettersom prisveksten for 2017 er stipulert til 2,0 prosent (av Teknisk berekningsutval, som tek seg av slikt), ligg det i det minste an til real-lønsoppgang. I fjor var det faktisk nedgang i realløna i Noreg då prisveksten vart høgare enn føreset.

Lønsoppgjeret i offentleg sektor står for tur. Ut frå frontfagsmodellen, skal oppgjeret i privat sektor gjeve retning for dei andre oppgjera. Ein kan dermed vente seg ein liten reallønsauke i offentleg sektor òg. Den grunnleggande føresetnaden er at det generelle lønsnivået ikkje skal auke meir enn den konkurranseutsette industrien toler. Dersom lønene aukar for mykje, driv det òg opp kostnadene til verksemdene som skal selje navigasjonsutstyr, eller kva det skulle vere, til utlandet.

Banken kan ikkje sprengast, men kan denne føresetnaden tøyast? Ein peikepinn finst i «Holden 3», utvalet som i 2014 laga ein NOU (Norsk offentleg utgreiing) om lønsdanninga

Dersom eg skal samle akterutseglinga i ein person, vel eg meg ein kvinneleg høgskulelektor.

i Noreg. Her vert det presisert: «En troverdig ramme skal verken være gulv eller tak for lønnsveksten, men en norm som andre forhandlingsområder skal forholde seg til.» Denne presiseringa treng Forskerforbundet og hovudorganisasjonen Unio, for i år som dei fleste år, må ein prøve å redusere gapet mellom lønsnivået i privat og offentleg sektor.

I førre nummer av Forskerforum (de finn artikkelen òg på Forskerforum.no), skreiv vi om ei ny undersøking om lønsutviklinga for høgt utdanna i Noreg frå 2004 til 2014. Øyvind Søråas Skorge og Janis Umblijs frå Institutt for samfunnsforskning står bak undersøkinga, som er gjort på oppdrag frå Forskerforbundet. Hovudfunnet er at lønsskilnaden mellom forskarar i privat sektor, inkludert mange forskingsinstitutt og næringslivet, og statleg sektor har auka: frå 11 prosent i 2004 til 20 prosent i 2014. Forskerforbundet-leiar Petter Aaslestad kommenterte at dette var urovekkande for staten, og eit varsko om at det kan verte vanskeleg å rekruttere framover.

Forskerforbundet har grunn til uro: Tyng-

depunktet av medlemmene er i staten, dessutan gjer ikkje det typiske medlem det skarpt samanlikna med andre offentleg tilsette heller. Ifølgje rapporten har høgare utdanna i offentleg sektor generelt større reallønsauke i perioden (1,9) enn forskarar i staten (1,4). Og spesielt dei kvinnelege forskarane i staten heng etter, snittløna deira ligg åtte prosent under dei mannlige.

Utfordringane til Forskerforbundet er dermed dei vonde, gamle: Avstanden i løn aukar til privat sektor og til andre delar av offentleg sektor. Dersom eg skal samle akterutseglinga i ein person, vel eg meg ein kvinneleg høgskulelektor. Forbundet er no i ferd med å lage ein ny lønspolitisk strategi for åra som kjem, og må prøve å svare på to problematiske utviklingstrekk. For det fyrste vert lønsdanninga, med staten som velsignar og Akademikerne som pådrivar, stadig meir lokal. Store, strukturelle utjamningar får ein dermed ikkje til med gamle verktøy. For det andre er det «arbeidsgjevarar marknaden». I den nemnde Forskerforum-artikkelen om lønsundersøkinga, var òg personalsjefen ved NTNU Arne Kr. Hestnes intervjuet. Han var ikkje med på at universiteta kunne spekulere i å gje lågare løn fordi folk uansett vil ha jobben. Men eg trur han var inne på noko då han la til: «Det kan nok være at mange har lyst til å jobbe ved et universitet fordi de syns det er spennende. Det kan gi et stort søkertilfang, som gjør at lønn ikke nødvendigvis er det som står i fokus, men heller faglig miljø og muligheter.»

Hovudsaka i dette bladet tek for seg fagorganisering, spesielt ved universitet og høgskular. På arbeidsplassar generelt går høg organiseringsgrad hand i hand med høgt lønsnivå. Så om de ikkje får eit godt lønsoppgjer, får de ialfall ha god lesnad.

Og, eg tykkjer eg skimtar han der ute, ha god vår.



Redaktør
Kjetil A. Brottveit



14: Verre for gratispassasjerer

Når lønnsforhandlingene nærmer seg, lønner det seg å ha en fagforening i ryggen. De uorganiserte har fått det verre.



22: Den alternative forskeren

– I all hovedsak er jeg enig med de kritiske stemmene når det gjelder homøopatiske legemidler, sier Vinjar Fønnebo.



26: Fysiker ble kreftforsker

Takket være en sivilingeniør i fysikk ved Ahus, har ny MR-teknologi ført til gjennombrudd i kreftforskningen.

5: – Ikke opptatt av likestilling

Forskerforbundet har ikke valgt en kvinne siden 80-tallet, og flere mener forbundet ikke har vært opptatt av likestilling.

6: Marsj for vitenskapen

Den internasjonale vitenskapsmarsjen vekker debatt. – Jeg er motstander av å promotere en idealisert versjon av vitenskap, seier Andrea Saltelli, forsker ved UiB.

8: Tillitsvalgte får mindre

Flere læresteder kutter i ressursen til tillitsvalgte. – De får ikke tid til å gjøre jobben, mener leder i Forskerforbundet ved HiOA.

10: Protestbevegelse ved NTNU

Universitetene skal være en motmakt til politiske og kommersielle interesser, mener talskvinne for New University Norway.

11: Den nye toppsjefen

Direktøren i Forskningsrådet innrømmer at det på enkelte program er for få som innvilges støtte. En gang fikk han selv avslag.

FASTE SIDER

32: Bøker

34: Kronikk

35: Gjesteskribent

36: Debatt

39: Tilbakeblikk

41: Informasjon fra Forskerforbundet



Forskerforum

Nr. 4/2017 – 49. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: KJETIL A. BROTTVEIT, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

ELIN REKDAL MÜLLER, elin.rekdal.muller@forskerforum.no, JØRGEN SVARSTAD, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Aksel Kjær Vidnes. Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 19 905

KOMMER SENT – UTEN PENGER

Stortingsmeldingen om humaniora kommer sent i regjeringsperioden og uten penger. Men det mangler ikke på ros av humaniora.

HUMANIORAMELDINGEN – Humanioramel-
dingen kommer helt på tampen av perioden – tre år etter lang-
tidsplanen for forskning og utdanning. En ny
regjering må bevilge eventuelle penger, og det
sier kanskje noe om prioriteringene til dagens
regjering, sier Marianne Aasen fra Arbeider-
partiet.

Denne artikkelen baserer seg på hovedlin-
jene i meldingen, som ble presentert 22. mars.
Den fulle meldingen var ventet mens bladet var
på vei til trykken. I hovedlinjene var ABM-sek-
toren (arkiv, bibliotek, museum) utelatt:

– Vi er nødt til å få en økning i FoU-inn-
satsen rettet mot ABM-sektoren, sier Forsker-
forbundets leder Petter Aaslestad. Forbundet
hadde gitt ABM-sektoren ekstra oppmerk-
somhet i innspillet til Kunnskapsdeparte-
mentet fordi sektoren mangler en helhetlig
forskningspolitikk. Forskerforbundets opp-
fordring om å gi humaniora et eget punkt i
langtidsmeldingen ble imøtekommet.

– Regjeringen vil tydeliggjøre humanioras
rolle som selvstendig kunnskapsleverandør
innenfor de prioriterte områdene i langtids-
planen for forskning og høyere utdanning,
sa kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen i
presentasjonen.

FORSKNINGSRÅDET FÅR JOBBEN

Meldingen peker på integrering, migrasjon og
konflikter, store teknologiskifter, samt klima,
miljø og bærekraft som innsatsområder for
humaniora. Forskningsrådet får oppgaven
med å trekke humanioramiljøene inn i plan-
leggingen av programmer og satsinger, og å
sørge for at humanistiske forskere blir ledere
eller likeverdige deltakere i prosjektene.

– Jeg har fanget opp at humanistiske
forskningsmiljøer opplever at de store tema-
tiske utlysningene ikke snakker til dem. Det
må være et ansvar også for institusjonene å
trekke inn humanistiske perspektiver tidligere
i prosjektutforming, så dette ikke blir påhengt
mot slutten. På den andre siden vil vi bidra til
å trekke inn humanistiske forskere allerede på
idéstadiet i planleggingen av programplaner
og utlysninger, sier Forskningsrådets direktør
John-Arne Røttingen til Forskerforum.

INGEN FRISKE MIDLER

Meldingen inneholder svært mange lovord
om humaniora og betydningen av humaniora
for samfunnsutfordringene og Norges fram-
tid. Den varsler imidlertid ingen friske midler
av betydning, men viser til langtidsplanen for
forskning, strukturmeldingen og kvalitetsmel-
dingen.

Kunnskapsministeren vil imidlertid
«utrede hensiktsmessige mekanismer for



FOTO: ERIK NORRUD

■ Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen får ros for å levere den første humanioramel-
dingen i Norge.

særfinansiering av utsatte studietilbud og
fagområder», noe som kan innebære tilskudd.
Spørsmålet om utviklingsavtaler som skal ko-
ordinere og samlokalisere mindre fagmiljøer
til nasjonale forsknings- og utdanningsfelt,
blir utsatt til statsbudsjettet for 2018. At avta-
lene nevnes, gir allikevel positive reaksjoner
ved UiO, som er i posisjon til å motta sentrali-
serte ressurser til språkfag.

Flere av punktene i humanioramel-
dingen er lansert før, som konsortiemodellen for pu-
blisering, hvor sektorens abonnementsmidler
skal inn i en felles pott for åpen publisering.

Spørsmålet om en nasjonal satsing på
fremmedspråk blir avlyst i meldingen, fordi
flere ungdomsskoleelever enn tidligere lærer
fremmedspråk. En stedvis mangel på læ-
rerressurser må sektoren selv håndtere, ifølge
Røe Isaksen. Regjeringen vil satse på utveks-
ling av norske ingeniør- og økonomistudenter
til Frankrike og Tyskland, videreutdanning for
lærere i programmet «Kompetanse for kvali-
tet», spesialtiltak i Nord-Norge, samt åpning
for fireårig bachelor i vanskelige fremmeds-
pråk som japansk.

RELEVANS FOR ARBEIDSLIVET

Diskusjonen om relevanskravet til humani-
ora fylte mye av debatten om meldingen før
den kom ut. Blant hovedpunktene som ble
presentert, er spørsmålet om relevans erstat-
tet med en diskusjon av humanioras plass i
arbeidslivet. Tiltaket meldingen peker på,
er det samme som i kvalitetsmeldingen: en

studieportal med indikatorer som skal vise
hvor relevante ulike studieprogrammer er for
arbeidslivet.

Spørsmålet om humaniorafagernes plass
i lærerutdanningen og skoleverket er også
håndtert på sin egen måte; ingen tiltak nevnes
utover at regjeringen ønsker å involvere hu-
manioramiljøene mer i utviklingen av norsk
skole. UiO-rektor Ole-Petter Ottersen reagerte
umiddelbart positivt på sin blogg:

– Det er positivt (og overraskende) at ... hu-
maniora skal involveres mer i utformingen av
lærerutdanningene.

◆ AV ANDREAS HØY KNUDSEN

Humanioramel- dingen

Regjeringen vil:

- tydeliggjøre humanioras rolle i langtids-
planen
- be UoH-sektoren og Forskningsrådet
legge til rette for mer *utfordringsdrevet*
humanistisk forskning og utdanning med
vekt på områdene integrering, migrasjon
og konflikter; de store teknologiskiftene;
og klima, miljø og bærekraft
- trappe opp Forskningsrådets mobilisering
av humanistiske fagmiljøer inkludert
brede utlysninger
- gi humaniora en større plass i EUs 9.
rammeprogram fra 2021

KRITISERER KVINNEMANGEL

– Er likestilling overhodet viktig for Forskerforbundet? Jeg tror ikke det, sier professor Elisabet Ljunggren.

FORSKERFORBUNDET

– Det er underlig i en organisasjon med 54 prosent kvinner blant medlemmene at man ikke har klart å hoste opp én kvinnelig leder siden 80-årene, sier Elisabet Ljunggren, professor ved Nord universitet.

Ljunggren reagerer på at Forskerforbundet kun har hatt én kvinnelig leder siden starten i 1955. Som Forskerforum omtalte i forrige nummer, skal Forskerforbundet velge ny leder i 2018, og lederjakten har startet. Den første og foreløpig siste kvinnelige lederen var Ruth Kleppe Aakvaag fra 1980 til 1984.

BAKSTREVERSEKE AKADEMIKERE

Ljunggren er medlem av Forskerforbundet og av Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning (Kif). Som forbundsmedlem har Ljunggren ingen oppfatning av at forbundet har likestilling som et sentralt tema for sin egen organisasjon.

– Er likestilling noe som står på agendaen til Forskerforbundet i det hele tatt? Diskuteres det i styret, har vi en policy på det, blir det diskutert på representantskapsmøtet? Er dette overhodet viktig for Forskerforbundet? Jeg tror ikke det. Og jeg tror det er svaret på hvorfor det ikke kommer en eneste kvinne til ledervetv: Forskerforbundet har ingen bevissthet om det.

– Dette kjenner vi igjen fra næringslivet, sier Ljunggren som blant annet har forsket på kjønnsperspektiver i næringslivet. – Menns nettverk består primært av menn, og man ser ulikt potensial hos mennesker. Ledelse ses fortsatt som en jobb for menn. Man skulle kunne tenke seg at akademikere var i front og progressive, men de fremstår tvert imot som en ganske konservativ og bakstreversk gruppe, sier Ljunggren.

REKRUTTERE FRA LOKALLAGENE

Varamedlem i Forskerforbundets styre Inger Auestad er del av et uformelt kvinnenettverk i Forskerforbundet som har begynt å ta form de siste årene. Hun opplever også kjønnsubalansen som umoderne, og hun mener Forskerforbundet kan trenge en tydeligere rekrutteringsstrategi.

– Skal man ha en underskog av potensielle ledere, av begge kjønn, må man begynne med lokallagene, sier Auestad. Hun trekker frem at det er flere kompetente kvinner i ledende posisjoner på lokallagsnivå, men det forutsetter at man rekrutterer ledere som kommer fra lokallagene.

– Hvis de ikke har tillitsvalgtbakgrunn, kan det være vanskeligere å rekruttere kvinner. Mange kvinner vil vite at de kan noe om den jobben de skal inn i. Mange vil nok være mer vilige til å rykke opp enn å rykke inn, sier Auestad.



FOTO: FORSKERFORBUNDETS ARKIV. «EN STERK STILLING» NORSK FORSKERFORBUNDS HISTORIE 1955-2005»

■ Ruth Kleppe Aakvaag er så langt den eneste forbundslederen som har trosset mandsdominansen.



FOTO: NORDLAND FYLKESKOMMUNE

– Man skulle kunne tenke seg at akademikere var i front og progressive, sier professor Elisabet Ljunggren.

– UNDERLIG

Samtidig som Forskerforbundet siden 1984 kun har hatt mannlige ledere, har det skjedd store endringer i kjønnsbalansen ellers i akademien, sier forskningsleder ved Institutt for samfunnsforskning Mari Teigen.

– I lys av det skiller Forskerforbundet seg ut fra utviklingen mot flere kvinner i sentrale posisjoner i forskningsorganisasjoner, sier Teigen.

– Hva sier dette om Forskerforbundet?

– Det kan bety at Forskerforbundet ikke har vært så opptatt av denne problemstillingen. Det er underlig med tanke på den oppmerksomheten som har vært rettet mot mangel på kvinner i topposisjoner i Norge, og særlig innen akademien.

Ved Nord universitet tror Elisabet Ljunggren at jobben starter på toppen, og at det er viktig at Forskerforbundets ledelse tar likestilling på alvor.

– Jeg er sikker på at det finnes minst én kvinne i Norge som kan ta det vervet. Men hvem spør henne?

LITE ÆRERIKT

Nåværende leder av Forskerforbundet Petter Aaslestad sier til Forskerforum at han ikke vil instruere valgkomiteen i sitt arbeid, men at han svært gjerne overlater ledervetv til en kvinne.

– Dette er ikke en spesielt ærerik historie for oss. Det finnes helt sikkert gode, kvinnelige kandidater der ute, så jeg håper de vil stille seg til disposisjon når de får henvendelser fra valgkomiteen. Det hadde vært veldig hyggelig å gi stafettspinnen videre til en kvinnelig etterfølger, sier han.

Til spørsmålene fra professor Elisabet Ljunggren ved Nord universitet om Forskerforbundet overhodet har likestilling på agendaen, svarer Aaslestad skriftlig for å redegjøre for forbundets arbeid (les innlegg på s. 38).

– Det kan sikkert arbeides enda mer med likestilling i Forskerforbundet, men det er ikke riktig å hevde at det ikke gjøres noe, sier Aaslestad.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES



FOTO: FLICKR/MOLLY ADAMS

■ Vitskapsmarsjen henta inspirasjon frå kvinnemarsjen 21. januar i år, der ein også såg slagord til støtte for forskning.

ÅTVARAR MOT Å IDEALISERE FORSKING

«Marsj for vitskap» let forskarar lukke augo for dei mange sidene ved forskingsystemet som ikkje fungerer, fryktar vitskapsfilosof.

VITSKAPSMARSJEN Nest siste laurdag i april tek forskarar til gatene. Ideen om ein demonstrasjon i Washington spreidde seg raskt, og i skrivande stund er det registrert 393 demonstrasjonar over heile verda, også i Noreg, der einskildforskarar ved Høgskulen i Oslo og Akershus og Universitetet i Oslo har teke initiativ til å hekte seg på den internasjonale organisasjonen.

Forskerforum har, på den tilmålte tida, ikkje oppnådd kontakt med dei norske arrangørane. Dei skriv på nettsidene at demonstrasjonen er eit «forsvar for kunnskap, uavhengig forskning og uredd forskningsformidling».

– FARLEG MISTILLIT

– Vi ser at resultat produserte av vitskapeleg metode og systematisk undersøking, blir

utfordra av anekdotar og udokumenterte påstandar på sosiale medium. Det gjev politikarane høve til å sjå bort frå forskinga når dei tek avgjerdene sine, seier rektor Anne Husebekk ved Universitetet i Tromsø på spørsmål om kvifor ho støttar demonstrasjonen.

Husebekk uttrykte nyleg uro over fram-

veksten av «alternative fakta» i eit innlegg i Nordlys. Sjølv er ho vekkrest og får ikkje delteke i demonstrasjonen i Tromsø, men ho fortel at rektoratet vil vere godt representert.

– Dersom ein til dømes vel å ikkje ha tillit til forskning som viser at klimaendringane for ein stor del er menneskeskapte, meiner eg det

– Når forskarar for ein gongs skuld marsjerer, er det eit viktig signal.

ANNE HUSEBEKK

er direkte farleg. Då vil ein ta politiske avgjerder som går ut over oss alle, seier ho.

INTERN MOBILISERING

Også professor og rektorkandidat ved Universitetet i Oslo, Svein Stølen, støttar marsjen og kjem til å delta. Det gjer også motkandidaten, Hans Petter Graver. Stølen ser på demonstrasjonen som meir enn ei støtteerklæring til amerikanske forskarar som no opplever sterkt reduserte offentlege løyvingar.

– Eg ser også på dette som ei intern mobilisering. Vi vil jo danne grunnlag for samfunnsutviklinga vidare. Då må vi involvere oss i samfunnsdebattar, og ikkje minst syte for vår viktigaste oppgåve: Å utdanne framtidens kunnskapsarbeidarar. Vi må gje dei verktya til å reflektere over kva for ansvar dei har, seier han.

Men ikkje alle er samde i at demonstrasjonen er ein god idé. Ein av dei er Andrea Saltelli, forskar ved Senter for vitenskapsteori (SVT) ved Universitetet i Bergen.

– Den viktigaste grunnen min er at marsjen blir oppfatta som ein demonstrasjon mot president Trump, seier Saltelli.

– Ikkje at eg er glad for Trump. Men eg ser konflikten som eit symptom på forneking. Når forskarar kan stå saman mot ein felles fiende, slepp vi å tenkje på våre egne problem.

– GJEV FEIL BILETE

Problema han siktar til, er mange og komplekse, og Forskerforum set jamleg søkelys på fleire av dei: Mange forskingsresultat kan av ymse årsaker ikkje reproduserast. Insentiva i internasjonal forskning, som premierung av høgt publiseringvolum i dei rette tidsskrifta, blir skulda for å favorisere kvantitet og «trygge prosjekt» framfor kvalitet, og såleis føre til einsretting. For å nemne noko.

– Dersom vi også hadde demonstrert mot det som er gale med dagens forskningssystem, hadde det vore ei anna sak. Eg er ikkje mot å demonstrere, men eg er motstandar av å promotere ein idealisert versjon av vitenskap, seier Saltelli.

Saltelli medverkar i ei fersk bok frå SVT med tittelen *Science on the Verge* («vitenskapen på brestepunktet»), som tek opp dei sosiale og politiske implikasjonane av eit tilsynelatande stadig aukande omfang av feilslått etterprøving, tilbaketrekking av artiklar, fusk med fagfellevurdering og publisering, og politikkutforming på sviktande vitenskapleg grunnlag.

HAR TRU PÅ SIGNALEFFekten

Dersom ein gjerne vil demonstrere til støtte for vitenskapen, korleis skal ein handtere at vitenskaplege fakta ikkje alltid er så pålitelege som dei burde vere?

Det trengst haldningsskapande arbeid som universiteta må bidra til, meiner UiT-reaktor Anne Husebekk.

– Her i Tromsø arrangerer vi årleg Mu-



FOTO: TORBEIN KVIL GAMST/UIT

■ – Utan forskarutdanning er det lett å misforstå uvisse og tru at ingenting er sikkert, seier Anne Husebekk.

nin-konferansen om publisering og open tilgang til forskning. Vi har hatt besøk av internasjonalt framifrå akademikarar som sterkt framheva at vi må finne vurderingsmåtar som ser på forskingskvaliteten og ikkje på tidsskriftet. Vi har også laga eit register der forskarar kan registrere sine vitenskaplege data. Dermed kan andre lettare etterprøve resultatata, og data kan brukast på nytt i andre samanhengar.

– Er det fare for at ein slik demonstrasjon kan verke mot formålet sitt dersom det blir oppfatta som at forskarar sluttar rekkene mot legitim kritikk?

– Forskarar er generelt ikkje veldig politiske. Når dei no for ein gongs skuld marsjerer, meiner eg det er eit viktig signal om at det ikkje finst lettvinde løysingar på komplekse problem, seier Husebekk.

– MÅ FORTENE TILLITEN

Tilliten til forskning er gjennomgåande høg i dei fleste land, og særleg i Noreg. Ei eurobarometerundersøking frå 2010 viste at kring 70 prosent av nordmenn var samde i at vitenskap og teknologi gjer livet enklare og sunnare. Men samstundes meinte om lag 50 prosent at vitenskapen endrar samfunnet for raskt.

Ein leiarartikkel i tidsskriftet *Nature* i februar tok opp denne tråden og hevda at spørsmålet ikkje bør vere korleis forskarar kan forsvare seg mot Trump, men heller: Kva kan forskning tilby dei som stemte på han? Leiar-skribenten peikar på at den store forteljinga det internasjonale forskarsamfunnet likar å framføre – at offentlege investeringar i forskning betalar seg i form av uventa gjennom-brot som skapar arbeid og velstand for samfunnet som heilskap – berre delvis er sann. Sjølv om forskning skapar velstand, kjem ikkje velstanden alle til gode.

– Det kjem mange forslag til korleis vi kan rydde opp i alt frå ureproduserbare resultat til

misbruk av kvantitative mål, og eg applauderer desse tiltaka. Men samstundes må vi ikkje gløyme at forskingssamfunnet er medansvarleg for ein sterk asymmetri i måten vitenskap blir brukt på. Dei som har mest makt og pengar, har også best tilgang til vitenskap. Dersom vi meiner alvor med at vi ønskjer oss kunnskapsbasert politikk, bør vi undersøke systematisk korleis denne kunnskapen blir produsert, og kven som kan bruke han, seier Andrea Saltelli.

– SNAKK SANT OM UVISSE

På spørsmål om korleis forskarar bør stille seg til kritikk om at dei medverkar til aukande ulikskap, blir rektorkandidat Stølen stille i telefonen.

– Det veit eg ikkje heilt kva eg skal svare på, seier han til slutt, men meiner at kritikken blir vel generell.

– Eg er oppteken av at vi må verne om kjerneverdiane. Og det er viktig at forskning blir tilgjengeleg for alle. Det er jo hovudpoenget med open tilgang, som vi prøver å kjempe fram. Forskingsresultat og datagrunnlag må vere tilgjengelege også for land og personar med lite ressursar.

– Vel. Vaksinasjon er eitt av dei aller største framstega for den globale folkehelsa, svarar Anne Husebekk på same spørsmål.

– Store helseframsteg er nesten utelukkande baserte på systematisk innsamling av data og dei resultatata ein kan trekke ut av dei. Men ein må vere nøye med konklusjonane som blir trekte, og kor sikre dei er. Vi må ha system som tek høgde for uvisse, og vi er kanskje ikkje flinke nok til å kommunisere kva uvisse faktisk tyder.

Individuelle forskarar kan gjere mykje gjennom å kjempe mot intern ukultur, meiner Andrea Saltelli.

– Forskarar kan kjempe mot mange faktorar som gjer forskinga dysfunksjonell. Men det kostar, fordi ein då alltid vil kjempe mot mektige aktørar. Eg trur vi treng ein ny kontrakt mellom forskning og samfunn: Forsking med samfunnet.

◆ AV KJERSTIN GJENGDAL

March for science

- protestmarsj til støtte for vitenskap, på initiativ frå forskarar i USA
- går av stabelen laurdag 22. april i kring 400 byar verda over, inkludert Bergen, Oslo, Tromsø og Trondheim
- er «ei feiring av vitenskap» og støttar «robust finansiert og offentlig formidla forskning som grunnlag for menneskeleg fridom og velstand»
- er første steg mot å bygge ei folkerørsle for forskingsformidling og vitenskapleg fundert politisk aktivisme

– FÅR IKKJE GJORT JOBBEN

Mindre ressursar til fagforeiningsarbeid, melder fleire lærestader.

TILLITSVALDE

– Dei tillitsvalde får ikkje tid til å gjere jobben, seier Eldbjørg Schön, leiar i det lokale Forskerforbundet ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA). Ho fortel at dei lokale Forskerforbundet-klubbane ved fakultet og senter er blitt førespegla mykje mindre i grunnressurs.

– Om forslaget frå HR-avdelinga går gjennom, vil dei tillitsvalde ved fakulteta berre få hundre timar kvar til å gjere jobben, og dette er ein stor nedgang. Enkelte fakultet har alleie innført ordninga. Vi i Forskerforbundet meiner klubbleiarane må ha faste frikjøpte timar, men leiinga meiner dei kan søkje permisjon når dei treng det. For tilsette med undervisning blir dette nesten umogleg, seier Schön.

Ved HiOA er både fakultetsstyra og instituttstyra lagde ned. Det som står att, er fagorganisasjonane, som då kanskje burde få ei endå viktigare rolle? Men Schön meiner demokratiet går i feil retning.

– Det er økonomien som styrer ved fakulteta. Vi får stadig fleire leiarar som tidlegare har jobba i privat næringsliv. Dei kjenner ikkje regelverket og hovudavtalen godt nok. Dei tillitsvalde har jo rett på fri til å utføre vervet, men systemet er under stort press.

HR-direktør Geir Haugstveit ved HiOA er ikkje einig i at dei tillitsvalde har fått mindre ressursar.

– Vi er i ein diskusjon med organisasjonane på dette punktet. Eg vil ikkje kommentere saka grundigare, seier han.

– FÅR IKKJE NOK FRÅ FAKULTETA

Schön ved HiOA er ikkje den einaste som melder om mindre tid og pengar til tillitsvalde. Fagforeiningane ved Nord universitet fekk ekstra midlar i samband med fusjonsprosessen mellom Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Nesna.

– Men i år er ressursane reduserte. Vi har særleg hatt problem med å få nok tillitsvaldsressursar på fakultetsnivå. Mange dekanar kan synast dette er sløsing med pengar. Dette er så klart ein utgiftspost, men det er faktisk løfta at tillitsvalde må få gjort ein vettig jobb, seier Ole Jakob Sørensen, leiar i lokallaget til Forskerforbundet ved Nord universitet. Han fortel at fagorganisasjonane er i dialog med fakulteta om meir tid og pengar til tillitsvalde.

– Vi saknar tydelege signal frå fakulteta om kva dei vil tildele fagforeiningane av ressursar. Tillitsvaldsressursen på fakulteta er vel investerte pengar. Demokratiske forum som avdelings- og fakultetsstyre er jo borte, og då er tillitsvaldssystemet den einaste arenaen for påverknad som står att, seier Sørensen.



FOTO: ANSEL KJERVIDNES

■ Kristin Ran Choi Hinna (t.v.) og Eldbjørg Schön kjempar for nok ressursar til tillitsvalde.

STORT ARBEIDSPRESS

Også ved Høgskolen i Sørøst-Noreg (HSN) fekk organisasjonane større ressursar til tillitsvaldsarbeid på grunn av samanslåinga av høgskulane i Vestfold, Telemark og Buskerud.

– Men frå 1. januar 2017 vart ressursen til tillitsvalde redusert med to årsverk, noko Forskerforbundet og dei andre fagforeiningane ved HSN gjekk imot, seier Berit Bratholm, hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved HSN.

Ho seier det er mykje rundt fusjonen som enno ikkje er ferdig.

– Vi som er tillitsvalde, har eit stort arbeidspress på oss. Det gjeld blant anna forhandlingar om tilpassingsavtalen, personalreglement og prinsipp for arbeidsplanlegging.

Bratholm fortel at fagforeiningane har argumentert sterkt for å behalde ressursen, men dette førte ikkje fram.

– ENDELEG GJENNOMSLAG

Ved Høgskulen på Vestlandet (HVL) har fagforeiningane kjempa hardt for meir ressursar etter fusjonen mellom Høgskolen i Bergen, Høgskolen Stord/Haugesund og Høgskulen i Sogn og Fjordane. No har leiinga og fagforeiningane blitt einig om tillitsvaldsressursen



FOTO: ERIK NORRUD

– Det er krevjande å skaffe oversikt over åtte campusar fordelt på tre fylke, seier Berit Bratholm.

for 2017.

– Vi har fått tre årsverk på toppen av det dei tre høgskulane hadde før fusjonen. Slik sett har leiinga faktisk vore imøtekommande. Men det tok nesten eitt år før vi endelig fekk gjennomslag, seier Kristin Ran Choi Hinna, hovudtillitsvald for Forskerforbundet ved HVL.

Ho seier fusjonsprosessen har vore svært krevjande for dei tillitsvalde.

– Ressursen som vart gjeven hausten 2016, var berre på 60 timar per hovudtillitsvald. Så no sender vi rekning på all overtida frå denne perioden til høgskulen.

Avstandane mellom ulike campusar ved høgskulen er store, og Hinna seier dei tillitsvalde bruker svært mykje tid på å reise.

– Leiinga vil trekke reisetida frå den faste tillitsvaldsressursen, og det meiner vi er problematisk. Ressursen er til for å utøve vervet, ikkje for å flytte seg mellom campusane, meiner Hinna.

Då Forskerforum gjekk i trykken, var det inga endring i saka om tillitsvaldsressursar ved HiOA.

◆ AV JOHANNE LANDSVERK

– HVORFOR SKAL VI BLI UNIVERSITET?

Den lille Høgskolen i Volda er ikke som andre. Den ønsker nemlig ikke å bli universitet.

FUSJONER

Det blir stadig færre statlige høyskoler i Norge. Med en drøy ukes mellomrom søkte nylig både Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Sørøst-Norge om universitetsstatus. I tillegg sikter de to nysammenslåtte Høgskolen i Innlandet og Høgskolen på Vestlandet mot å bli universiteter. Høgskolen i Molde er et spesialtilfelle med status som vitenskapelig høyskole på deler av porteføljen – logistikk.

Mens Norge hadde 25 statlige høyskoler i 2003, kan vi om noen år bare ha tre statlige rene høyskoler igjen: høyskolene i Østfold og Volda, samt Samisk høyskole.

– FÅR IKKE MER PENGER

Høgskulen i Volda har styrt unna siste runde med fusjoner, og har med sine 4000 studenter ingen universitetsambisjoner.

– Hvorfor skal vi bli universitet? For det første får vi ikke mer penger fra staten. For det andre måtte vi tatt pengene fra et sted. For å bygge opp doktorgradsutdanninger må vi ta penger fra grunnutdanningene. Det er en risiko å ta. Å tilby god undervisning er ett av våre viktigste formål, sier Volda-rector Johan Roppen.

Høgskolen har blant annet lærerutdanning, sosialfag og mediefag. Roppen er usikker på hva høyskolene vil få ut av å bli universiteter. Han minner også om at det er de små og spesialiserte høyskolene som, ifølge undersøkelsen Studiebarometeret, har de mest fornøyde studentene. Men han merker seg at regionale politikere, i kampen om stipendiat- og postdoktorstillinger, har argumentert for at de nye universitetene trenger å bygge seg opp.

– At man flagger universitetsambisjoner eller er i ferd med å bygge seg opp, kan tydeligvis brukes som argument for at man må få flere stipendiatstillinger. Det viser jo at ordet universitet har magisk kraft, sier han.

– Dere er ikke redde for å tape konkurransen med universitetene?

– Jeg håper og tror at studentene ser på utdanningskvaliteten og hva som faktisk blir tilbudt, og ikke minst hører på hva studenter som går på høyskolen sier, når de vurderer hvor de skal studere.

ÅPNER DØRER

Den nye Høgskolen på Vestlandet (HVL) vil derimot gjerne bli universitet. Høyskolen, som ble opprettet 1. januar i år, har rundt 16 000 studenter og består av tre tidligere høyskoler. De har som mål å sende sin universitetsøknad innen høsten 2023.

– Hvorfor ønsker dere å bli universitet?

– Du setter et annet stempel på institusjonen. Man åpner noen dører når man får univer-



FOTO: OLAV STANDAL, TANGEN OG HØYSKULEN I VOLDA

– For å bygge opp doktorgradsutdanninger må vi ta penger fra grunnutdanningene. Det er en risiko å ta, sier rektor ved Høgskulen i Volda, Johan Roppen.

sitetsstatus. I tillegg har man vært gjennom en akkreditering, som viser at man tilfredsstiller visse krav til kvalitet, sier rektor Berit Rokne.

– Hva slags dører blir åpnet?

– Du kommer inn i noen fellesskap som du kanskje ikke har vært inne i. Noen steder kan omgivelsene tenke at et universitet har en høyere kvalitet enn en høyskole. Når du akkrediteres, er det noen kvalitetskrav som ikke stilles til høyskoler, for eksempel når det gjelder doktorgradsutdanninger.

– Man åpner noen dører når man får universitetsstatus.

BERIT ROKNE

– Hvor viktig er selve navnet «universitet»?

– Det viktigste er kvaliteten på de studie-tilbudene man har. I det landskapet vi har i Norge, er det ingen grunn til ikke å søke om universitetsstatus hvis man tilfredsstiller kravene, sier hun.

TAR RESSURSER FRA UTDANNING

Høyskolen har to doktorgradsprogrammer innenfor lærerutdanning og datateknologi. De jobber med å etablere to nye, innenfor helse-

vitenskap og innovasjon. Disse må på plass før høyskolen kan bli universitet. Men ressursene må tas fra andre utdanningstilbud.

– Vi må fordele ressurser fra de ulike tilbudene vi har. Hele virksomheten må ses i en totalitet. Hovedtyngden av tilbudene våre er på bachelornivå, vi har noen mastere og ønsker flere ph.d.-utdanninger, så studentene kan ta hele rekken.

Ifølge statssekretær i Kunnskapsdepartementet Bjørn Haugstad ønsker regjeringen at høyskolene prioriterer de lavere studienivåene selv om de må styrke master- og ph.d.-nivået for å bli universitet.

– Prioriteringer som er nødvendige for å få universitetsakkreditering, kan i teorien føre til en vridning av ressurser fra utdanning på bachelornivå til doktorgradsetableringer og heving av de ansattes kompetanse. Derfor er vi opptatt av helheten i tilbudene, slik at fagmiljøene bygger opp under hele utdanningsløpet, også på lavere nivåer, sier Haugstad.

– Det kan om noen år være bare tre statlige høyskoler i Norge, hva synes du om utviklingen?

– En del av dagens høyskoler har ambisjoner om å bli universiteter og bruker dette i sitt arbeid med å bedre kvaliteten på utdanningen og forskningen. Regjeringen støtter universitetsambisjoner når de er begrunnet i målet om bedre kvalitet på utdanning og forskning, sier Haugstad.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

– SAMFUNNSOPPDRAGET FORVITRER

En ny protestbevegelse er i ferd med å reise seg ved NTNU. Forskerforbundet ønsker initiativet velkommen.

UNIVERSITETSDEBATT

«Det er på tide at vi alle deltar i den kritiske tenkningen og lager bråk om hva vi vil med våre universiteter.» Det skrev representanter for «New University Norway» (NUN) i et debattinnlegg i forrige nummer av Forskerforum. Navnet New University refererer til protestbølgen som har breddet seg ved europeiske universiteter de siste årene, hvor flere har blitt okkupert av demonstranter. New University Norway ble startet ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse som et svar på omorganiseringsprosesser der flere opplevde at universitetet ble styrt mer og mer inn i en forretningsstruktur.

– Vi begynte å se på hvordan universitetene har endret seg siden 90-årene. Vi så det samme i Amsterdam, hvor New University oppsto, og i København, London og Toronto. Der protesterte de, men det var det ingen som gjorde her, forteller en av initiativtakerne Hilde Refstie.

UNIVERSITETSFABRIKK

– Vi er mest opptatt av universitetets samfunnsoppdrag, som vi mener forvitrer, sier Refstie. – Det er mye større press på at universitetene skal levere til næringslivet, og det fører til mindre og mindre rom for kritisk, langsiktig forskning. Vi mener universitetet skal være en motmakt til politiske og kommersielle interesser. Det blir vanskeligere med tettere bånd til næringslivet, særlig når universitetene selv skal styres som kommersielle bedrifter.

Hun mener universitetets rolle er alvorlig truet:

– Universitetet blir drevet som en fabrikk.

Rektor ved NTNU Gunnar Bovim ønsker debatt om universitetets rolle velkommen, men faller ikke umiddelbart for argumentene til New University Norway. Han advarer mot en for ensopret tankegang.

– Universitetet skal være et sted for ulike syn og et sted der man skal utfordre hverandres synspunkt. Det er bra at man har en diskusjon om universitetets samfunnsrolle, men vi skal ikke henfalle til å mene at det er bare én modell som kan fungere, sier Bovim.

FORVENTER PRODUKSJON

NTNU-rektoren mener samtidig at tilliten universitetet er gitt av samfunnet, stiller tydelige krav til produksjon og forvaltning.

– Noen sier det er for store produksjonskrav til forskning og publisering, og ja, det er forventet at vitenskapelig ansatte driver aktiv forskning. Det er en naturlig forventning, men det betyr ikke at universitetene styres etter publikasjonsparametere alene. Vi verd-



FOTO: MARTHA LØKAS

■ Doktorgradskandidater ved NTNU har tatt initiativ til New University Norway, som blant annet arrangerer ProtestPub-debatter om fremtidens universiteter.

setter også den modne samtalen, bidrag til samfunnsdebatten og kritisk refleksjon.

– Er det god nok plass til den kritiske refleksjonen ved universitetet?

– Vi har absolutt et godt debattklima, og jeg syns det er bra at vi har en diskusjon om universitetets rolle. Vi har stor tillit i samfunnet, og det gjør at samfunnet tildeler oss store ressurser og gir oss ansvaret for å utdanne norsk ungdom. Med den tilliten skulle det bare mangle at vi diskuterte rollen vår. Jeg opplever at fagmiljøene forvalter oppdraget vårt med ærbødighet, og det må også forvaltes med hardt arbeid.

VIL HA KAMP

Selv om New University Norway ikke har tydd til demonstrasjoner i Norge, diskuterer gruppen hvilken form aksjonen skal ha fremover. De håper både på å få med seg andre universiteter og fagforeningene.

– I Amsterdam tok de over campus. Jeg tror det vil ta en annen form her, og jeg håper også vi får med oss fagforeningene. De bør spille en større rolle.

– Gjør de ikke nok?

– Vi får invitasjon til stressmestringskurs, mens det vi vil ha, er en større kamp mot det som fører til at vi trenger stressmestringskursene.



FOTO: GRETE WOLDEN

– Vi vil også prøve å dra med oss andre universiteter, sier Hilde Refstie i New University Norway.

NYTTIG KORREKTIV

Leder av Forskerforbundet Petter Aaslestad ønsker engasjementet velkommen. Han mener stressmestringskurs ikke utelukker at Forskerforbundet tar kampen.

– Dette er temaer som opptar Forskerforbundet også, men det er snakk om litt forskjellige måter å jobbe på. I større saker som ny lov om forskningsetikk har vi spilt inn i flere sammenhenger at bruken av midlertidige stillinger kan gå ut over den akademiske friheten. Det har kommet med i innstillingen til Stortinget. På den måten jobber vi

mot en del av de tendensene vi ser, men vi jobber innenfor det etablerte politiske systemet.

Aaslestad er selv professor ved NTNU og har bakgrunn som førsteamanuensis i Nederland. Han mener New University-aksjonene i Nederland har vært positive.

– Jeg oppfatter at det er en internasjonal trend at man ønsker noe annet enn konkurransekjøret og retorikken om å være «på pallen» i forskningen. Oppgaven til en forsker er ikke å være verdensledende, men å være sannhetssøkende. Det er utelatt i diskursen som politikerne har lagt seg på. En protestbevegelse som New University kan være et nyttig korrektiv til en for enerådende diskurs om universitetene, sier Aaslestad.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES



FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

– Vi må ha globale regulerere som sørger for at globaliseringen ikke skaper et «race to the bottom», mener John-Arne Røttingen.

SVINGER ET TVEEGGET SVERD

Forskningsrådets nye direktør har selv fått avslag fra Forskningsrådet. Han håper færre skal oppleve det i fremtiden.

– Hvor er det du jobber?

– Det er her, det.

John-Arne Røttingen peker mot en naken pult, i et åpent kontorlandskap. Utsikten mot sjøen er attraktiv nok, men ellers er det lite som minner om et direktørkontor. 1. mars tiltrådte han som den nye administrerende direktøren for Norges forskningsråd, som han beskriver som et sekretariat for forskningssektoren. Han har bakgrunn som lege, med utdannelse fra Harvard og Oxford, og doktorgrad fra Universitetet i Oslo. Røttingen kommer fra stillingen som områdedirektør for smittevern, miljø og helse ved Folkehelseinstituttet, og har tidligere vært direktør for Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Nå overtar han en organisasjon han opplever som veldrevet, men som stadig står i stormen. Som portvokter for forskeres karrierer er Forskningsrådet utsatt, særlig når få innvilges forskningsmidler.

– Innvilgelsesprosenten på en del av programmene er for lav når den er under ti prosent. Jeg hadde sett at den lå på tjue prosent, sier Røttingen.

– Men vi har gjort en undersøkelse blant forskerpersonalet ved breddeuniversitetene. Av potensielle søkere i en femårsperiode, var det bare tretti prosent som søkte, og av dem fikk halvparten søknadene innvilget. Så selv om innvilgelsesprosenten er lav i enkeltprogrammer, får halvparten støtte totalt sett.

– Har du selv søkt Forskningsrådet om penger?

– Ja, jeg har fått forskningsmidler.

– Har du opplevd å få avslag fra Forskningsrådet?

– Ja, det har jeg. Det er ganske lenge siden. Jeg hadde en periode som aktiv og selvstendig forsker da jeg kom tilbake fra Oxford. Da fikk jeg ikke støtte. Senere har jeg hatt mer ledende roller og funksjoner. I Folkehelseinstituttet har jeg også vært prosjektleder og fått støtte.

– Hvordan opplevde du å få avslag?

– Jeg har bare positive erfaringer med Forskningsrådet og har hatt tillit til at systemet fungerer bra.

– Prosjekter, karrierer og ansettelse kan avgjøres av om en søknad får gjennomslag hos dere. Hvilke krav stiller det til Forskningsrådet?

– Det er viktig å være ydmyk om at innvilgelse i Forskningsrådet har betydning for karriere og realisering av ambisjoner. Det beste vi kan gjøre, er å sørge for høyest mulig kvalitet og at prosjektene møtes på prosjektenes egne premisser, med relevant fagekspertise. Nye ideer og

tverrdisiplinære prosjekter er kanskje der det er størst utfordringer i dag når det kommer til å få prosjektene vurdert på en god måte. Men jeg opplever at man har en bevissthet på dette i Forskningsrådet.

– Bak hver søknad ligger det typisk fem uker med jobbing, konkluderer NIFU. Er det riktig bruk av forskningsressurser?

– Jeg tror konkurransearenaer er en helt nødvendig del av forskningsfinansieringen. Den har internasjonal og historisk presedens.

– Du kommer fra en medisinsk fagtradisjon og har jobbet med store folkehelsepørsmål. Hvordan preger det ditt syn på forskningens funksjon?

– Når man er lege og medisiner, er man opptatt av handling, at de skal ha konsekvenser, og at de skal ha gode konsekvenser. Man er opptatt av at kunnskapen skal ha et mål. Det preger meg nok. Også det internasjonale perspektivet er viktig for meg. Forskingen bør prøve å løse det som er kollektivt definert som våre store, globale utfordringer, og forskningen blir bedre og oppnår mer gjennom internasjonalt samarbeid. Men hvis man ser nøkternt på det, er forskningen en tjenestesektor. Tjenestenæringer blir mer og mer konkurranseutsatt og globalisert, og det blir forskningssektoren også. Vi må stå klare til å håndtere det.

– Er det bra at forskningen blir mer konkurranseutsatt og globalisert?

– Det er et tveegget sverd, som med all globalisering. Det har store potensielle verdier med mer kunnskapsdeling og samarbeid, samtidig må vi demme opp for de negative konsekvensene. Det må ikke bli et «race to the bottom» når det gjelder reguleringer og arbeidsvilkår.

– Kravene til at forskere skal dra ut og jobbe i utlandet, øker, men det tar ikke hensyn til at folk har familie, rekkehus og partner som ikke bare kan rykke og reise.

– Jeg tror det er en naturlig del av en forskerkarriere å ta med familien på et utenlandsopphold et par år. Dette er jeg ikke så redd for. Jeg er mer redd for at man flytter tjenestebaserte næringer til land med lavt betalte forskere, dårligere arbeidsvilkår, eller til land med skattemessige fordeler og fordeler knyttet til intellektuelle rettigheter.

– Hva er løsningen?

– Vi må ha globale regulerere som sørger for at globaliseringen ikke skaper et «race to the bottom». Vi må dra med oss rettferdighets- og likhetsperspektivene våre og skape et «race to the top».

AKADEMIA

FORSINKET BYGG I ÅS

Veterinærbygget som er under oppføring ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i Ås, er sju måneder forsinket. Veterinærinstituttet og Veterinærhøgskolen ved NMBU må utsette innflyttingen til sommeren 2020. – Dette er Statsbyggs største byggeprosjekt, og det eneste i sitt slag. Derfor har det tatt ekstra tid å utforme og planlegge byggeprosjektet, sier prosjektdirektør Erik Antonsen i Statsbygg. Etter anbefaling fra Statsbygg har Kunnskapsdepartementet vedtatt å utsette innflyttingen.

FORSKNING

Nytt kommune-program

■ I år starter Forskningsrådets program FORKOMMUNE, som skal gjøre kommunene bedre rustet for fremtiden. Målet er å utvikle ny kunnskap som er relevant for kommunesektoren, i tillegg til å sørge for en bedre kobling mellom kommunesektor, forskningsmiljøer og andre kunnskapsaktører. – Dagens forskningsinnsats er i liten grad rettet mot kommunenes samfunnsutfordringer og står ikke i forhold til de store oppgavene kommunene har ansvar for, sier Jesper W. Simonsen, divisjonsdirektør i Forskningsrådet.

LÆRERUTDANNING

– Mer internasjonalt samarbeid

■ Grunnskoleutdanningene må samarbeide mer internasjonalt, mener regjeringen. Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) får ti millioner kroner for å etablere et internasjonalt program for grunnskoleutdanningene. – Det er ikke så mange studenter på lærerutdanningen for grunnskolen som tar utveksling i utlandet. Vi mener det er viktig å få internasjonale impulser, og ønsker derfor å stimulere til økt internasjonalt samarbeid, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen.



FOTO: HØYRE

FOTO: FLICKR/CC



REKTORVALG

Mange stemte blankt

■ Sittende UiT-rector Anne Husebekk er gjenvalgt. Hun hadde ingen motkandidater. Det kom inn 1174 stemmer, som bare utgjør 6,5 prosent av de stemmeberettigede ved UiT, ifølge UiTs nettsider. Blant de 560 studentstemmene var hele 47 prosent blanke. 17 prosent av de ansatte stemte også blankt. Rektor Husebekk sier til Khrono at hun har mistanke om at de blanke stemmene er en reaksjon på omorganiseringsprosessen som er satt i gang ved UiT.

FORSKNING

Ti fremragende sentre

■ Forskningsrådet gir ti nye forskningsmiljøer status som Senter for fremragende forskning (SFF). Sentrene får til sammen 1,5 milliarder kroner over ti år. Hele 150 forskningsmiljøer søkte om å bli SFF i denne utlysingen, men bare ti kom til slutt gjennom nåløyet. De nye sentrene får årlig i gjennomsnitt 15 millioner kroner hver i ti år. Fem av sentrene er ved Universitetet i Oslo, to ved NTNU, ett ved Universitetet i Bergen, ett ved Norges Handelshøyskole og ett ved Folkehelseinstituttet.

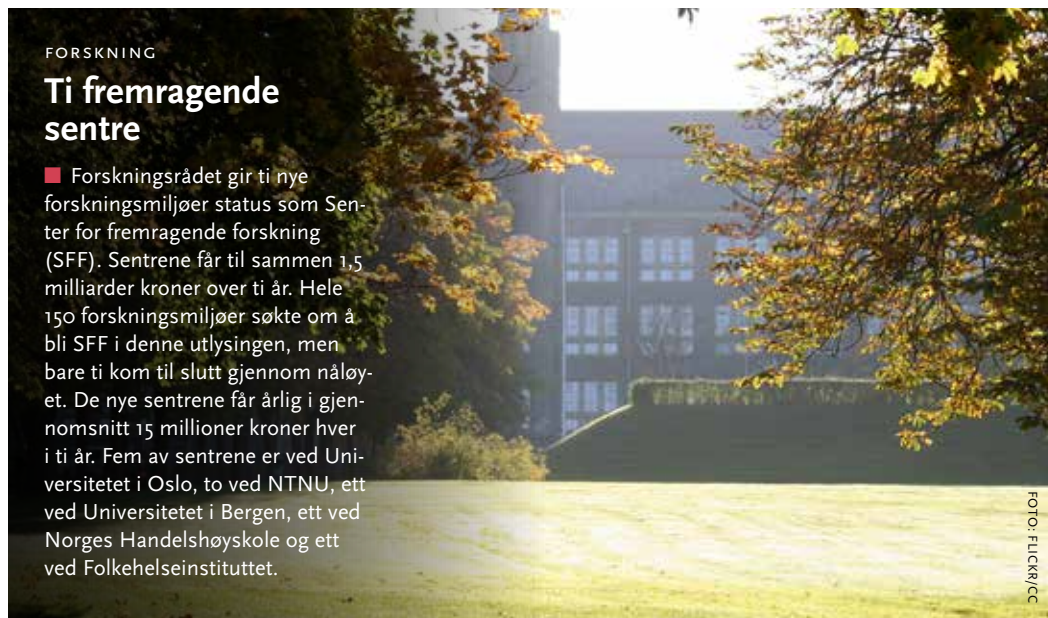


FOTO: FLICKR/CC

ARBEIDSLIV

Rusforskere kan miste jobben

■ Ledelsen ved Folkehelseinstituttet (FHI) har behov for å nedbemanne med 120–150 årsverk, skiver Dagsavisen. Ifølge avisen foreligger det et forslag til hvor nedbemanningen trolig vil bli gjennomført. Få oppgaver vil bli skjermet, og det kan bety «ostehøvelkutt». Blant annet står rusfeltet i fare, fordi det dekkes av FHIs interne budsjetter. Lokallagsleder Marc Gayorfar i Norsk Tjenestemannslag tror rusforskningen og det forebyggende rusarbeidet kan bli skadelidende.

36 %

DOKTORGRAD

Stor andel utenlandske forskere

■ 532 personer med utenlandsk statsborgerskap tok doktorgraden i Norge i 2016, ifølge tall fra NIFU. Det var 20 færre enn i toppåret 2013, men fordi det totale antallet doktorgrader nå er lavere, blir andelen utlendinger rekordhøy med 38 prosent, skriver NIFU. I teknologi ble to av tre doktorgrader avlagt av utenlandske statsborgere. Nærmere halvparten av de utenlandske statsborgerne var fra europeiske land, 30 prosent kom fra Asia, 13 prosent fra Afrika, mens ni prosent var fra det amerikanske kontinent.

Norsk helsearkiv blir planlagt bygd på Tynset. Konkurransen ble vunnet av entreprenørfirmaet Hent og Luseparken Arkitekter.

FOTO: LUSEPARKEN ARKITEKTER



ARKIV

DIGITAL HELSE PÅ TYNSET

Norsk helsearkiv får nytt bygg på Tynset. Stortinget vedtok i fjor at papirarkivene skal oppbevares i Mo i Rana, mens arkivet i Tynset skal få ansvar for å digitalisere fysisk arkivmateriale. Det skal etableres et datasenter for langtidslagring av digitalt skapte og digitaliserte pasientjournaler, og for forvaltning av Helsearkivregisteret. Bygget skal ha 58 arbeidsplasser, skriver Arkivverket. Byggestart er planlagt i juli i år, med ferdigstilling første halvår 2019.

PRISER

Franskmann fikk Abelprisen

■ Abelprisen for 2017 går til matematikeren Yves Meyer, professor emeritus ved École Normale Supérieure Paris-Saclay i Frankrike. Han får prisen for sin nøkkelrolle i utviklingen av den såkalte wavelet-teorien. – Arbeidet hans representerer et enestående samspill mellom matematikk på høyt nivå og praktisk orientert forskning direkte knyttet til den digitale revolusjonen, sier matematikkprofessor Kristian Seip ved NTNU til Universitetsavisa. Abelprisen, som blir delt ut av Det Norske Videnskaps-Akademi, er på seks millioner kroner.



Franske Yves Meyer (77) er tildelt Abelprisen for 2017. Foto: B. Eymann/Det Norske Videnskaps-Akademi

Nils Klim-pris til norsk professor

■ Den norske samfunnsøkonomen Katrine Vellesten Løken ved Universitetet i Bergen er tildelt Nils Klim-prisen i 2017. Hun får prisen for sin forskning på de nordiske velferdsstatene, særlig innenfor områdene arbeids-, helse- og familieøkonomi. I 2014 ble Løken professor, bare 31 år gammel. Hun ble med dette den yngste professoren i økonomi i Norge gjennom tide- ne, ifølge nettsidene til Holbergprisen.



Mer penger til Holbergpris

■ Holbergprisen 2017 ble i år tildelt den britiske filosofiprofessoren Onora O'Neill ved Cambridge. Prisen er på 4,5 millioner kroner, og går til fremragende vitenskapelig arbeid innen humaniora, samfunnsvitenskap, juss og teologi. Regjeringen foreslår nå å øke den økonomiske rammen for Holbergprisen med om lag tre millioner kroner, til samme nivå som Abelprisen. I 2017 har Abelprisen en ramme på 14,9 millioner kroner, mens Holbergprisens ramme er på 11,9 millioner kroner.



Røykfritt område
Non-smoking area

Notice with text and a small image of a building.

Logo of the Norwegian Research Federation (Forskerforbundet).

FORSKER
FORBUNDET

– Dei utanlandske tilsette kan vere vanskelege å rekruttere, seier hovudtillitsvald Belinda Eikås Skjøstad i Forskerforbundet ved UiO.

– Ser ikkje fordelane

Stadig fleire akademikarar er fagorganiserte.
Men utanlandske forskarar vegrar seg.



– Ein kan stille spørsmål ved kor mykje stipendiatar får att for vere fagorganiserte, seier Sofie A. E. Høgestøl. (Foto: Jørgen Svarstad)

Færre i Noreg fagorganiserer seg. Men akademia held stand, og i hovudorganisasjonane Unio og Akademikerne har medlemstalet gått opp. Likevel er det ikkje alle som ser poenget.

– Ein stor del av dei utanlandske tilsette ved fakultetet mitt er uorganiserte. Mange som kjem frå andre land, forstår ikkje at fagforeningar kan vere noko for dei, seier Tomasz Wiktorski. Han er tillitsvald for Forskerforbundet ved Det teknisk-naturvitenskaplege fakultet ved Universitetet i Stavanger (UiS). Wiktorski kjem frå Polen, og då han flytta til Noreg, syntest han det var vanskeleg å forstå kvifor folk ved universitetet skulle organisere seg.

– I miljøa eg kjenner frå Polen og USA, er det ikkje vanleg at folk med høgare utdanning melder seg inn i ei fagforeining. Berre dei som ikkje har utdanning, er organiserte. Sett frå mitt perspektiv hadde fagforeiningane eit dårleg rykte, seier Wiktorski.

No har han budd i Noreg i ni år, og har fast jobb som førsteamanuensis ved UiS. Wiktorski er ein av få tillitsvalde ved UiS med utanlandsk bakgrunn.

– Men det tok fire–fem år før eg forstod kvifor eg burde vere organisert, seier han.

Ved fakultetet jobbar også Luis Evangelista, som kom til Noreg for halvtanna år sidan. Han har fast stilling som førsteamanuensis ved UiS.

– Eg kjem frå Portugal, og der er fagforeiningane svært politiske. Dei høyrer til venstresida, og majoriteten av medlemmene er knytte til kommunistpartiet, seier Evangelista.

Og det er ein grunn til at han ikkje har meldt seg inn i ei fagforeining:

– Eg ser ikkje fordelane med å vere organisert.

Stadig fleire medlemmer

Tal innhenta av Forskningsstiftelsen Fafo viser at organisasjonsgraden i Noreg generelt har gått litt ned frå 53 prosent i 2004 til 51,9 prosent i 2014. I offentleg sektor er 81 prosent av arbeidstakarane organiserte, medan berre 34 prosent i privat sektor er organiserte. Organisasjonsgraden aukar med utdanningsnivå, og i akademikaryrke og høgskuleyrke var heile 85 prosent av arbeidstakarane organiserte i 2014.

– Dette er eit veldig høgt tal. Organisasjonane får stadig fleire medlemmer, fordi det blir fleire tilsette i gruppene som soknar til Akademikerne og Unio. Stadig fleire har høgare utdanning, og mange av dei hamnar i offentleg sektor. Då er sjansen stor for at dei blir organiserte, seier forskar Kristine Nergaard i Fafo.

– Tala viser også at mellombels tilsette i mindre grad er organiserte enn fast tilsette. Men gjeld dette også i akademia?

– Ja, det gjeld nok også der, men aller mest i privat og kommunal sektor. Vi har ikkje sett

spesielt på akademia, der det er andre typar av mellombels tilsetingar enn elles i arbeidslivet, seier ho.

Wiktorski ved UiS fortel at det stort sett er doktorgradstipendiatar og postdoktorar som er mellombels tilsette ved fakultetet hans.

– Denne gruppa har vi store problem med å rekruttere, for dei ser ikkje behovet. Dei meiner fagforeiningane ikkje kan hjelpe dei med å få fast stilling, og heller ikkje med å få høgare lønn. Og eg kan forstå dei, for det er svært sjeldan vi kan hjelpe postdoktorane med fast jobb.

Han seier at mellombels tilsette også opplever ikkje å bli prioriterte høgt nok i dei lokale lønnsforhandlingane.

– Men eg er ueinig i at Forskerforbundet ikkje jobbar for betre lønn. Det er takk vere organisasjonar som Tekna og Forskerforbundet at stipendiatane har den lønna dei har. Vi jobbar fram betre arbeidsforhold og lønn for alle, ikkje berre for dei organiserte.

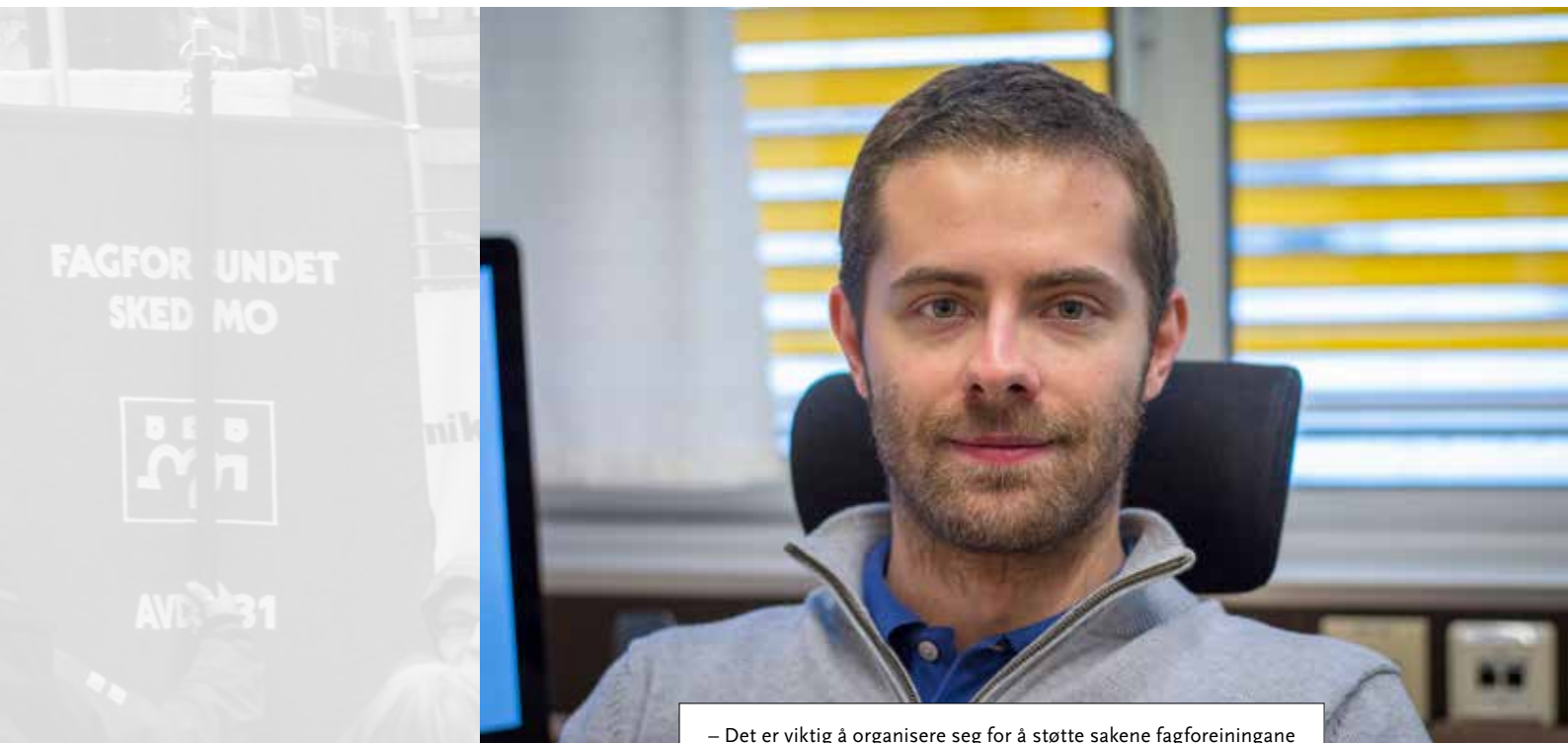
– Prioriterer ikkje stipendiatar

Sofie A. E. Høgestøl er president i UiOod, interesseorganisasjonen for stipendiatar og postdoktorar ved Universitetet i Oslo (UiO).

– Inntrykket mitt er at stipendiatane ikkje

– Eg ser ikkje fordelane med å vere organisert.

LUIS EVANGELISTA



– Det er viktig å organisere seg for å støtte sakene fagforeiningane arbeider for, seier Tomasz Wiktorski. (Foto: Elin Bardal)

blir prioriterte i det lokale lønnsoppgjøret, seier Høgestøl. Ho er sjølv ikkje organisert, fordi ho tidlegare sat i universitetsstyret og ville vere uavhengig.

– Erfaringa mi er at ein kan få like god lønn utan å vere fagorganisert. Eg fekk sjølv lønnsopprykk ved dei lokale lønnsforhandlingane i fjor, noko mange av dei fagorganiserte venene mine ikkje fekk.

Høgestøl meiner det er uklart korleis ein organisasjon som Forskerforbundet kan hjelpe stipendiatar og postdoktorar.

– Stipendiatar jobbar berre i akademia i tre–fire år, og heile 80 prosent fortset ikkje i jobben. Så litt av problematikken er at dei ikkje er i sektoren så lenge, seier Høgestøl.

– Men nettopp dei hadde tent på å vere organiserte?

– Ja, mellombels tilsette er på mange måtar dei som står svakast i akademia. Stipendiatar og postdoktorar er ei veldig sårbar gruppe som kunne hatt hjelp av å stå meir saman. Men når dei fleste ikkje får fortsetje, har mange ikkje overskott til å organisere seg. Og dei ser kanskje ikkje at det er nødvendig. Eg har ein del stipendiatkollegaer som litt kynisk spør kva dei får att for å betale fleire hundrelappar i månaden.

Høgestøl trekker også fram at internasjonale forskarar ikkje er vane med den norske tilhaldninga til fagorganisering. Ho har sjølv budd i USA, der dei fagorganiserte ofte var folk lengst til venstre i politikken.

– Spør du amerikanarar om å «join a labour union», vil dei lett sjå det i ein amerikansk kontekst.

Møter ofte problem

Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen i Forskerforbundet seier det blir stadig fleire utanlandske arbeidstakarar i akademia, og det er ei stor utfordring å rekruttere innanfor denne gruppa.

– Mange utanlandske arbeidstakarar er ikkje kjende med den norske modellen og kva plass fagorganiseringa har i Noreg. Mange seier dei er redde for å bli oppfatta som «trouble makers» om dei fagorganiserer seg, seier han.

Også Belinda Eikås Skjøstad, hovudtillitsvald for Forskerforbundet ved UiO, seier at tilsette frå andre land kan vere vanskelege å rekruttere.

– Vi veit at ei stor gruppe utanlandske tilsette ved UiO ikkje er organiserte. Dei kjem frå ein annan kultur, der fagforeiningane er svake. Ofte møter dei på problem med ein gong dei kjem hit, og mange kjem i kontakt med kollegaer som ber dei om å kontakte oss, seier Skjøstad.

Ho meiner Forskerforbundet kan hjelpe stipendiatar med arbeidsvilkåra.

– Vi hjelper blant anna til ved forlenging av kontraktar. Vi gjev også råd i forskningsetiske saker, og ved diskriminering. Der er stipendia-

ten den svake parten.

– Men stipendiatane blir ikkje prioriterte ved lokale forhandlingar?

– Dette er rekrutteringsstillingar i ei fast lønnsramme, og ikkje alle stipendiatar tek seg tid til å fremje lønnskrav. Det finst likevel døme på at dyktige stipendiatar som kjem med lønnskrav, kan gå opp i lønn med vår hjelp. Ved nyttilsetjing forhandlar dei om lønn sjølve, og det er vanskelegare. Dette gjeld både for postdoktorar og stipendiatar, seier Skjøstad.

Ho meiner det er fleire gode grunnar til å organisere seg.

– Ved UiO er Forskerforbundet størst, og dermed blir vi også høyrde i universitetsdemokratiet. Og det dei uorganiserte gløymer, er at brått kan noko skje, som diskriminering eller konflikatar. Dette handlar ikkje berre om lønn.

Verre for gratispassasjerar

Men lønner det seg eigentleg å vere organisert? I fjor var det for første gong to forhandlingsløp. Akademikerne forhandla parallelt med Unio, LO og YS. Dei uorganiserte var med i det sistnemnde løpet.

– I dei lokale forhandlingane ved UiO jobbar vi for at medlemmene våre skal få størst

– Vi veit at ei stor gruppe utanlandske tilsette ved UiO ikkje er organiserte.

BELINDA EIKÅS SKJØSTAD



Over: – Vi kan sikkert bli flinkare, men Forskerforbundet er kjent for å jobbe aktivt for færre mellombelse stillingar, seier Belinda Eikås Skjøstad. (Foto: Erik Norrud)
Under: Fleire enn nokon gong organiserer seg i fagforeningar under hovudorganisasjonen Unio. (Foto: Aksel Kjær Vidnes)



mogleg del av potten, for dei uorganiserte er jo gratispassasjerar. Men det er arbeidsgjeverens ansvar å sikre at også dei uorganiserte har ei lønnsutvikling, seier Skjøstad.

– Kvifor lønner det seg å vere fagorganisert?
– Slik lønssystemet er bygd opp i dag, vil dei organiserte stå sterkare. I lokale lønnsforhandlingar sender vi inn krav for våre eigne medlemmer. Har ein arbeidsgjeveren med seg, og i tillegg sender krav til Forskerforbundet, ser vi at det ofte gjev resultat.

Kristine Nergaard i Fafo trur at forhandlingssystemet bidreg til at organisasjonsgraden held seg høg.

– Tidlegare, då ein større del av lønnsstillegga vart fordelte sentralt, fekk ein same tillegg om ein var organisert eller ei. Men utviklinga mot større vekt på lokale forhandlingar har gjort det vanskelegare å vere gratispassasjer. I dag er du avhengig av at arbeidsgjeveren verkeleg synest du har fortent pengane.

Ueinig med fagforeiningane

Det finst ulike grunnar til ikkje å organisere seg. Rune Dahl Fitjar er professor ved Handelshøgskolen ved UiS, og som fleire andre ved instituttet er han ikkje medlem i ei fagforeining.

– Eg har tidlegare jobba i instituttsektoren, der det ikkje var så vanleg å organisere seg. Og ved UiS har eg opplevd at interessene mine ikkje samstemmer med interessene til fagforeiningane. Difor har eg valt å stå utanfor, seier Fitjar. Han seier det likevel ikkje er utenkeleg at han melder seg inn ved eit seinare tidspunkt.

– Eg er ikkje prinsipielt imot fagforeiningar. Men ved UiS har dei blant anna vore veldig imot å innføre bonus for publisering i gode vitenskaplege tidsskrift. Det er slike ting som har gjort meg litt uvennleg innstilt.

– Ville det hatt noko å seie for lønna di om du var organisert?

– Om eg skulle melde meg inn i ein organisasjon, måtte det vere for å få betre lønn. Det er noko med strukturen vi har på lokale lønnsforhandlingar her, der fagforeiningane forhandlar med leiinga om ein pott, og dei uorganiserte får resten. Dette talar for å organisere seg.

Mange organiserte: meir lønn

Ifølgje britiske og norske forskarar er det ikkje eige medlemsskap som bestemmer lønna i Noreg, men kor mange tilsette på arbeidsplassen som er fagorganiserte. Harald Dale-Olsen ved Institutt for samfunnsforskning, har leia forskingsprosjektet som har samanlikna arbeidslivet i Noreg og Storbritannia.

– I Noreg lønner det seg heilt klart å jobbe på ein stad med mange fagorganiserte. Med meir enn 25 prosent organiserte er vinsten over 15 prosent. Vinsten er den same om du sjølv er organisert eller ei, seier Dale-Olsen. Han fortel at dei fleste arbeidsstadene i Noreg har delteke i undersøkinga.

Dale-Olsen seier det er lange tradisjonar i Noreg for at arbeidstakarar bør fagorganisere

– Utviklinga mot større vekt på lokale forhandlingar har gjort det vanskelegare å vere gratispassasjer.

KRISTINE NERGAARD

seg, og arbeidstakarane kan krevje tariffavtale når ti prosent av arbeidsstokken innanfor eit område i verksemda er organiserte.

– Det er likevel overraskande at organisasjonane lokalt har så mykje å seie for lønningane i eit land med lange tradisjonar for sentrale lønnsoppgjør. Vi veit ikkje eksplisitt kvifor. Fagorganisasjonane kan vere med på å presse opp lønningane lokalt, men dei kan også bidra til å auke produktiviteten. Dermed aukar lønnsnivået både for dei organiserte og uorganiserte, seier han.

Forskarane har samanlikna kor mykje fagorganisering hadde å seie for lønna i 2004 og i 2011.

– Det er ein klar tendens til at effekten av å vere fagorganisert er sterkare i 2011 enn i 2004.

Men det er store forskjellar mellom Storbritannia og Noreg når det gjeld effekten av fagorganisering.

– I Storbritannia har prosentdelen av fagorganiserte menn gått ned, medan kvinnene held seg organiserte. Likevel har fagorganiseringsgraden ingen innverknad på lønna til kvinnene. Men britiske menn tener på å jobbe ved ein fagorganisert arbeidsplass. I Noreg er vi heldigvis meir likestilte, seier Dale-Olsen.

Etterlyser meir engelsk

Marie Louise Davey har budd i Noreg sidan 2009. Ho kjem frå Canada, og jobbar som forskar ved Institutt for biovitenskap ved UiO. Davey er mellombels tilsett, og er foreløpig uorganisert.

– Eg er litt lat. Og arbeidsforholda i Noreg er veldig gode, så eg har ikkje heilt sett fordelane. Eg har aldri hatt problem eller konflikter på jobb, seier Davey.

Ho jobbar i ei forskargruppe med fleire postdoktorar og mellombels tilsette.

– Det er ikkje så lett for oss å finne fram til informasjon om lønnssteg og forhandlingar. Eg vurderer å bli medlem i Forskerforbundet eller ein annan organisasjon, fordi dei kanskje kan hjelpe meg i lokale forhandlingar og om eg får problem med kontrakten.

Ho trur mykje av grunnen til at utanlandske forskarar ikkje blir medlemmer, er at informasjonen frå Forskerforbundet har vore på norsk.

– Då eg kom hit, forstod eg ikkje informasjonsbrev som kom i postkassa mi. Eg trur noko er i ferd med å endre seg, og at meir informasjon i dag kjem på engelsk.

Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen seier det meste av informasjon om Forskerforbundet på nett også er tilgjengeleg på engelsk.

– Det same gjeld alt av brosjyremateriell og dei fleste politiske dokument som omhandlar stipendiatar og postdoktorar.

Flynn Jensen fortel at Forskerforbundet sentralt arrangerer fleire kurs i året for utanlandske arbeidstakarar i Noreg.

Også lokallaget ved UiO er i gang med å få meir av materialet på nettsidene på engelsk.

– Vi arrangerer kurs både på norsk og engelsk spesielt tilpassa stipendiatar. Desse kursa er alltid heilt fulle, seier hovudtillitsvald Skjøstad.

Luis Evangelista ved UiS har eitt klart råd:

– Fagforeiningane må be om eit møte med nye tilsette og fortelje kvifor det er viktig å organisere seg. Vi som er nyttilsette, treng informasjon. Og den må vere på engelsk. ■

Er fagorganisasjonane synlege på arbeidsplassen?



GUNSTEIN SKOMEDAL
Stipendiat, Institutt for ingeniørvitenskap, Universitetet i Agder (UiA)

– Eg jobbar delvis ved UiA og delvis i bedrifta Elkem Solar. Eg er organisert i Tekna, som er veldig synlege ved UiA og aktive i samband med lønnsforhandlingar. Tekna har også mange møte og arrangement i Agderfylka.



LARS L. FORSBERG
Professor i arkeologi, Universitetet i Bergen (UiB)

– Etter som eg er organisert i Forskerforbundet, er det jo dei eg ser mest til. Forskerforbundet er synleg ved lønnsforhandlingane med informasjonsmøte sentralt på UiB, og eg synest vi får bra informasjon.



JORUN BRÆCK RAMSTAD
Førsteamanuensis, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging, UiT–Norges arktiske universitet

– Ved UiT er NTL og Forskerforbundet omtrent like aktive. Dei er særleg synlege når det nærmar seg lønnsoppgjør og ved spesielle konflikter. Eg er sjølv med i Forskerforbundet, men i nokre saker har NTL vore meir fram på.

DANMARK

BEDRE DOKTORGRADER

Antallet doktorgradskandidater i Danmark har økt eksplosivt de siste ti årene, men det har ikke gått ut over kvaliteten. Det er konklusjonen i en undersøkelse fra Uddannelses- og Forskningsministeriet, gjennomført blant 8400 doktorgradsstudenter, 6000 veiledere og 4100 utenlandske sensorer. 24 prosent av veilederne mener at kandidatenes faglige nivå har blitt høyere siden 2006, 48 prosent mener nivået er det samme og 16 prosent svarer lavere. Også de utenlandske sensorene mener kvaliteten har holdt seg.

STORBRITANNIA

– Studenter er analfabeter

■ Britiske universiteter tar inn underkvalifiserte studenter, mener universitetsansatte ifølge en ny undersøkelse. Nesten halvparten av respondentene blant 1000 vitenskapelige ansatte mener at studentene ikke er godt nok forberedt til å begynne på universitetsstudier. En respondent skriver: «Hvert år senkes kravene til bachelorprogrammene, noe som fører til at vi får et høyt antall studenter som er nesten analfabeter.» Undersøkelsen er gjennomført av Times Higher Education og gjengitt i The Telegraph.



HELLAS

Flere evige studenter

■ Antallet «evige» studenter har doblet seg siden 2003, og én av ti uteksaminerte studenter forlater landet, skriver Greek Reporter. Tallene kommer fra en undersøkelse gjennomført av det greske utdanningsdepartementet. Den viser at over 160 000 personer var registrert som studenter uten å vise tegn på å fullføre i 2003. I 2014 var antallet 330 000. Årsaken er den økonomiske krisen, konkluderer departementet.

JAPAN

Forbud mot forsvarsforskning

■ En komité i Det japanske forskningsrådet foreslår fortsatt forbud mot militært innrettet forskning ved universiteter og institutter, skriver avisen Asahi Shimbun. Forslaget kommer etter at myndighetene har vedtatt en historisk satsing på forskning innen forsvarsfeltet, som har vært svært nedprioritert etter andre verdenskrig. – Vi bør heller utvide forskning for sivile formål, sier professor Atsushi Sugita, som har ledet komiteen.

USA

Trump støtter universiteter

■ President Donald Trump har fått mye oppmerksomhet for sin demontering av Barack Obamas politikk gjennom såkalte «executive orders». Ett av de seneste dekretenes går derimot i en litt annen retning. I et forsøk på å styrke universitetene som er dominert av afroamerikanske studenter, har Trump vedtatt at Det hvite hus skal overta regjeringens program for å støtte «historically black colleges and universities» (HBCU). HBCU-programmet blir flyttet fra utdanningsdepartementet, og anses dermed å være en sentral prioritet.



Foto: Flickr/CC



FOTO: FLICKR/CC

AUSTRALIA

– Skjuler trakassering

■ Australske universiteter anklages for å dekke over seksuell trakassering og overgrep, mener organisasjonen End Rape on Campus. I en rapport til den australske menneskerettskommisjonen beskriver organisasjonen at universitetene kun har utvist seks studenter, til tross for mer enn 500 anmeldte tilfeller av seksuell trakassering eller overgrep de siste fem årene. 145 av tilfellene er anklager om voldtekt. Universitetene svarer at de jobber med nye initiativer for å håndtere trakassering på campus.

FRANKRIKE

Flyktninger får studere

■ 80 flyktninger fra flyktningleiren «Jungelen» i Calais skal få mulighet til å studere, skriver France24. Leiren i den franske havnebyen var tilholdssted for nesten 10 000 flyktninger fra Afrika og Midtøsten før den ble revet i oktober 2016. Frivillige organisasjoner som jobbet i leiren, bisto universiteter i å rekruttere mulige studenter. Studentene ble valgt ut blant 200 søkere som alt var studenter i hjemlandet, og som sa seg villige til ikke å forsøke å ta seg til Storbritannia.



FOTO: OLIVER MALLINSON LEWIS

Oxford universitet får kritikk for mange tilfeller av seksuell trakassering.



FOTO: FLICKR/CC

STORBRITANNIA

ØKNING I SEKSUELL TRAKASSERING

Antallet tilfeller av seksuell trakassering ved britiske universiteter har nådd rekordnivå, melder The Telegraph. De siste fem årene har universitetene mottatt 160 klager fra studenter rettet mot ansatte, og 127 klager mot kolleger. Flest klager har blitt rapportert ved Oxford universitet, etterfulgt av universitetene i Nottingham, Edinburgh, East Anglia and Essex, og Cambridge. Universitetene får kritikk for ikke å ha gode nok systemer for å håndtere trakassering.

KENYA

Streik ved universitetene

■ Ansatte ved universitetene i Kenya har streiket i flere perioder siden januar, og det var fortsatt ingen endelig løsning på plass da Forskerforum gikk i trykken mot slutten av mars. Fagforeningene for de universitetsansatte har krevd 30 prosent lønnsøkning og 20 prosent økning i bostøtten. Myndighetenes opprinnelige tilbud var en lønnsøkning på tre prosent. En av fagforeningene for de akademisk tilsatte har godtatt et tilbud på 17 prosent lønnsøkning, mens forhandlingene fortsetter for de resterende, skriver The Star.



Tror du at homøopati og akupunktur bare er placebo? Vinjar Fønnebø har et par ting å si om hva placebo «bare» er, og hvem som faktisk bruker det.

ALTERNATIVFAKTA

Leder for norsk forskning på alternativ medisin VINJAR FØNNEBØ i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Ivan Ortegon

Det var i 80-årene ved Universitetet i Tromsø, og under et instituttmøte skulle en person utpekes for å lede en seminargruppe for medisinstuderenter om alternativ behandling. Alle øyne rettet seg mot yngstemann i rommet, Vinjar Fønnebø.

«Du er jo vegetarianer og røyker ikke, da er du sikkert alternativ på en eller annen måte», var beskjeden han fikk. Og slik begynte Fønnebøs ferd mot den posisjonen han har i dag, som premissleverandør for forskning på alternativ behandling både nasjonalt og internasjonalt. Han har siden oppstarten i 2000 vært direktør for Nasjonalt forskningscenter innen komplementær og alternativ medisin (Nafkam) ved Universitetet i Tromsø, der han og 21 andre ansatte deler det nasjonale ansvaret for forskning på alternativ behandling og informasjon om emnet gjennom underbruket nifab.no. Fønnebø er også hovedmann bak senterets «Nafkam-modell»² for forskning, som har fått gjennomslag også langt utenfor landets grenser.

Den asketiske livsstilen hans skyldes forøvrig en oppvekst i adventistbevegelsen, og han er tidligere sitert på at han er åpen for helbredelse ved bønn.

– Har det disponert deg for å være spesielt åpen for alternative behandlingsformer?

– Min holdning akkurat når det gjelder det, er at hvis man først gjør noe så irrasjonelt som å tro på en Gud, følger det logisk at da kan man ikke si at man *ikke* tror at Gud kan helbrede syke mennesker. Men det har ingenting med det at jeg nå forsker på alternativ behandling. Det er nesten tvert imot. Konservative kristne miljøer er jo ofte uttalt negative mot alternativ behandling, fordi de tror det er mørkets krefter som er i aktivitet.

Ifølge de siste tallene fra Nafkam selv, er bruken av alternativ behandling blant nordmenn nedadgående. Fra 2012 til 2016 har bransjen sett en nedgang fra 40 til 36 prosent av befolkningen. Fønnebø er forsiktig med å uttale seg om årsaker.

– For to år siden spekulerte vi på om det kunne ha med mange

1 Født 1952, professor i forebyggende medisin ved Universitetet i Tromsø. Utdannet lege med mastergrad i epidemiologi fra London School of Hygiene and Tropical Medicine. Tok doktorgraden ved UiT på sammenhengen mellom adventisters diett, livsstil og helse, og tilhører også selv trossamfunnet. Nafkam-direktør siden oppstarten i 2000, og før det medvirkende i Aarbakke-utvalget som førte fram mot opprettelsen av senteret.

2 Som vi kommer tilbake til litt senere i intervjuet. De fem «fasene» i modellen (som ikke nødvendigvis angir en kronologisk rekkefølge) er: 1 forskning på kontekst, paradigmer, filosofisk forståelse og bruk, 2 forskning på behandlingenes sikkerhet, 3 forskning på «behandlingspakke»-effekten, 4 forskning på effekten av komponentene i behandlingspakken, og 5 forskning på biologiske mekanismer.

– Rapporten konkluderte med at vi er kjedelig nøytrale ... og det lever jeg veldig godt med.

kritiske medieoppslag i 2014³ å gjøre. I tillegg spekulerer vi på om vår virksomhet kan ha hatt effekt – at folk får tilgang på nøytral informasjon. Men vi vet ikke.

– Hva vil du si at Nafkam har utrettet i den tida dere har eksistert, da?
– At den norske befolkningen har fått en informasjonskilde om alternativ behandling som er kjemisk fri for særinteresser i noen retning.

Det ble også bekreftet av evalueringen⁴ Helsedirektoratet fikk gjennomført i 2013, en rapport som konkluderte med at senteret hadde lykkes nesten for godt med nøytraliteten. De to gruppene som hadde størst forventinger til forskningssenteret i utgangspunktet, var begge like skuffet etter 13 år. På den ene siden: de alternative behandlerne som ønsket å få sine metoders virkning bekreftet, og fortsatt venter forgjeves. På den andre: skeptikerne, som håpet at kvakksalveriet skulle bli avkreftet og avslørt en gang for alle, men heller ikke fikk det de ønsket.

– Ingen er egentlig fullt fornøyd med det vi har gjort, fordi vi ikke har kunnet bekrefte holdningene deres, og det er jeg for så vidt stolt av. Rapporten konkluderte med at vi er kjedelig nøytrale, i den grad at vi nesten er uinteressante, og det lever jeg veldig godt med.

– Men har dere overhodet ikke tatt til dere oppfordringene fra evalueringen om å bli en tydeligere stemme i offentligheten?

– Jo, nettopp fordi det så klart er beskrevet at vi er nøytrale, har vi utvidet grensene for hva vi føler vi kan si i det offentlige rom som noen kunne tolke i en retning.

– Som hva da?

– Jeg var på NRK for en stund siden og snakket om at vi hadde gjort dobbelblinde⁵ placebokontrollerte studier på stoffet Natto, som er populært mot beinskjørhet. Tidligere ville jeg sagt noe slikt som at «i denne studien fant vi ikke en effekt som var forenelig med ...». Men nå sa jeg rett og slett at vår studie sa at stoffet ikke virket. Da fikk jeg

3 Her sikter Fønnebø formodentlig til Andreas Wahl-serien Folkeopplysningen, som tok oppgjør med alternativbransjen i 2012 og 2014, noe som førte til en generell kritisk debatt i media.

4 Utført av det private selskapet Oxford Research (ingen forbindelse med verken universitetet eller byen).

5 Det vil si der verken behandler eller pasient vet hvilke medikamenter som er ekte, og hvilke som er placebo.

klar tilbakemelding etterpå fra de som markedsførte Natto – de ringte og mente at jeg sa på TV at middelet deres ikke virket. Men jeg ba dem se på opptaket en gang til, så de fikk med seg at jeg refererte til hva vår egen studie viste. Vi holder også fast på at vi ikke skal gi anbefalinger. For eksempel driver vi en engelskspråklig side som heter CAM-cancer, og når vi beskriver B17 – eller det folk kaller laetrile – skriver vi at det er virkelig farlig, potensielt dødelig. Men vi skriver ikke at «du bør ikke ta det».

På forskningssiden mener Fønnebo at Nafkam har ført til en større holdningsendring.

– Blant mine forskningskolleger møter jeg nå respekt og anerkjennelse for vi skal forske på alternativ behandling, med ordentlige metoder.

Når det gjelder metode, har Fønnebo selv bidratt til utarbeidelsen av den såkalte Nafkam-modellen.⁶ Da han begynte i jobben, tenkte han først at de ville begrense seg til dobbelblinde, randomiserte studier av samme type som brukes for å prøve ut nye legemidler. Han skjønte imidlertid raskt at alternativ behandling krevde andre metoder i tillegg.

– I all hovedsak er jeg enig med de kritiske stemmene når det gjelder homøopatiske legemidler – det ser ikke ut til å være en direkte effekt av dem. Men så sier kritikerne at når man har gjort randomiserte dobbelblinde studier av midlene, har man dermed vist at homøopati ikke virker for pasientene. Og da sier jeg stopp en hal – her må dere tenke logisk. Du kan konkludere med at legemidlene ikke virker på pasienten, men ikke at pasienten ikke vil ha en klinisk bedring eller forverring av å gå til en homøopat, for det krever et helt annet design på studien.

Dermed ble Nafkam-modellen utviklet: en metode som skal forske på hele prosessen, ved hjelp av spørreskjema, kvalitative intervjuer og andre metoder – og finne ut hva pasientene faktisk opplever i møte med alternativbehandlerne, uavhengig av hva som foregir å være den virksomme delen, om det er nåler eller vann. Noe som peker mot en annen viktig forskjell på standard legemiddeltesting og forskning på alternativ behandling: I siste tilfelle forsker man på noe som allerede er i utstrakt bruk i befolkningen, og mange mener å ha utbytte av, selv om virkemåten er uvisst.

I den kjente Disney-filmen *Dumbo* mottar elefantbabyen med samme navn en magisk fjær som gjør ham i stand til å fly når han holder den i snabelen. En dag når han flyr i manesjen, mister han fjæren, men det viser seg at han likefullt kan fly, på grunn av sine ualmennlig store ører. Fjæren var bare symbolet som ga ham den nødvendige troen på at han kunne.

– Kan det være med alternativbehandlerne som med Dumbo? At elefanten faktisk kan fly, men at det ikke er fjæra som gjør det?

– Det var et veldig godt bilde! Jeg har skrevet en artikkel om dette internasjonalt, der jeg spør: Hvis vi er enige om at dette legemiddelet ikke virker, bør man da slutte med homøopati helt og holdent? Der kaller jeg «fjæra» et *nødvendig symbol* i kontakten mellom behandleren og pasienten. Og når det gjelder homøopati, mener jeg at alt det *andre* som skjer i en homøopatisk konsultasjon, er mye mer interessant å forske på enn middelet. Jeg har hatt møte med homøopater som er interessert i forskning, og jeg har sagt «Ta nå bort fokuset fra de midlene, og så gjør dere heller systematisk forskning på for eksempel det to timers intervjuet med pasienten, der dere intervjuer folk om alle disse aspektene av livet som de aldri blir spurt om i en vanlig medisinsk konsultasjon». Pasienter rapporterer om at de innen homøopati har kommet med opplevelser fra sitt liv som de aldri har fortalt til noen før. Sånt tror jeg vil være viktig å forske på.

– Og da er legemiddelstudier en feil referanse, fordi det er mer naturlig å sammenligne homøopatibehandling med psykologtime, storytelling eller samtaleklubb?

– Det er gjort mange studier der man har spurt leger om de har gitt placebo, og det viser seg at forbløffende mange bruker det aktivt i sin praksis.

– Ja, og forskning på dette systemnivået er nettopp der man også i vanlig medisinsk forskning nå satser mer. Obama ga mye penger til slike *comparative effectiveness studies*: Kirurgisk kontra medisinsk behandling for eksempel, der man ikke forsker på detaljene i det du gjør, men selve tilnærmingen.

– Men hvis man tar utgangspunkt i at elefanten faktisk flyr, må det jo også være interessant å forske på hva det spesifikt er som får den til å fly, for eksempel ørene – som tydeligvis er viktige også for homøopater?

– Ja, og for eksempel på Harvard Medical School har de prøvd å forske litt inni pakken og skille komponentene fra hverandre. De hadde en studie der folk fikk akupunkturbehandling, men på forskjellig måte. I det ene tilfellet kom akupunktøren inn i rommet og bare satte nålene og sa *Nå skal du ligge her i tjue minutter*. I den andre satte behandleren de samme nålene, men kommuniserte med pasienten om at *dette var en fantastisk behandling, at han hadde masse erfaring, og at folk ble mye bedre etterpå*. Studien viste klare forskjeller.

I store deler av legekunstens historier var placebo kanskje doktorens viktigste behandlingsform, og selv om dagens medisin er mer etterrettelig, er det delte meninger i standen om man burde «gitt fra seg» et så potent middel.

– Jeg har hørt historier om leger som med god samvittighet gir pasienter et brett Paracet og sier «Ta en slik nøyaktig klokka tolv hver tirsdag, så vil du bli mye bedre».

– Det er gjort mange studier der man har spurt leger om de har gitt placebo, og det viser seg at forbløffende mange bruker det aktivt i sin praksis. Det går selvfølgelig mot profesjonsetikken, men den tyske legeföreningen har sagt at det er ok, med en del forbehold. Redaktøren for *British Medical Journal* skrev også for en tid siden om at vi må få en gjennomgang av hvorvidt det kan være tillatt for en lege å foreskrive et placebo. Når vi gjør kliniske studier på medikamenter og blinder folk, er det jo nettopp fordi vi tror at *alt det andre* som skjer mellom lege og pasient, er veldig viktig for sykdomsutviklingen. Og det er logisk å fjerne den effekten når vi studerer selve medikamentet. Men så er det en merkelig mekanisme som gir den samme effekten et negativt stempel i den kliniske praksis.

– Problemet, som blir så betent også i alternativmedisinen, er jo at da kommer spørsmålet om lureri inn i bildet.

– Og da kommer også spørsmålet: Om man har dokumentert at symbolet ikke har selvstendig effekt – har man da lov til å bruke det?

Et mønster innen alternativmedisin synes å være at den virker på samme type lidelser som er sensitive for placeboeffekt. Utmerket for smerter og vage plager, men langt dårligere til benbrudd og kreft.

– Det er ganske tydelige kategorier hvor alternativmedisin fungerer og ikke?

– Ja, og når man gjør undersøkelser av hva folk går til alternativbehandler for, virker det som de fleste skjønner dette. De svarer nettopp de tilstandene hvor placebo har en stor del av effekten. Jeg har mange ganger spurt alternativbehandlerne: «Om barnebarnet ditt fikk alle symptomene på bakteriell hjernehinnebetennelse, ville du begynt med alternativbehandling?» Selvfølgelig ikke, de ville dratt rett til akuttmottaket. Så finnes det noen få tilfeller, der pasienten selv har en merkelig tro på at de ikke trenger skolemedisinsk behandling, eller der en alternativbehandler markedsfører seg med at han kan behandle aids eller kreft – og der går det helt galt. Men det skjer

6 Artikkelen der metoden beskrives, er da også hans mest internasjonalt leste, forteller han.

Vinjar Fønnebø er opptatt av at forskningen på alternativ behandling må ta hensyn til hvordan behandlingen praktiseres.



heldigvis veldig sjelden, langt sjeldnere enn man kan få inntrykk av fra media.

Et viktig punkt i Nafkam-modellen har vært å kartlegge sikkerheten i alternativbehandling, forklarer Fønnebø.

– Siden praksisene allerede er i utstrakt bruk og pasientene har mye erfaringer, har dette vært viktig å få avklart. En av våre forskere undersøkte akupunkturskader for 25 år siden da han fortsatt var medisinstudent. Ut fra intervju med tusen norske leger anslo vi hvor ofte det kommer skader – for eksempel punktering av lunger – og senere undersøkelser internasjonalt har funnet rater som er forbløffende like de vi fant.

– Apropos akupunktur: Jeg hørte rykter om at noen akupunktører slutta å bruke teknikken selv fordi de ikke fant noen effekt i forskningen?

– Ja, det kan være du tenker på Holgeir Skjeie i Kristiansand. Han gjorde studier på akupunkturbehandling av spedbarnskolikk, og studien viste ingen forskjell på de gruppene som fikk behandling og ikke.

Så da har han sagt at han har slutta med det.

Forskning på alternativ behandling har med andre ord fått konkrete konsekvenser for minst én persons praksis. Fønnebø forteller selv at han i utgangspunktet ikke hadde tro på at senteret skulle «forandre landskapet i alternativ behandling», men uavhengig av hva som er årsaken, mener han å ha sett en «dramatisk endring» i bransjen de siste årene.

– Særlig blant dem som er organisert, er det nå respekt og interesse for forskning, og de er veldig opptatt av å være seriøse, ryddige aktører, med vekt på kvalifikasjoner og pasientsikkerhet. ■

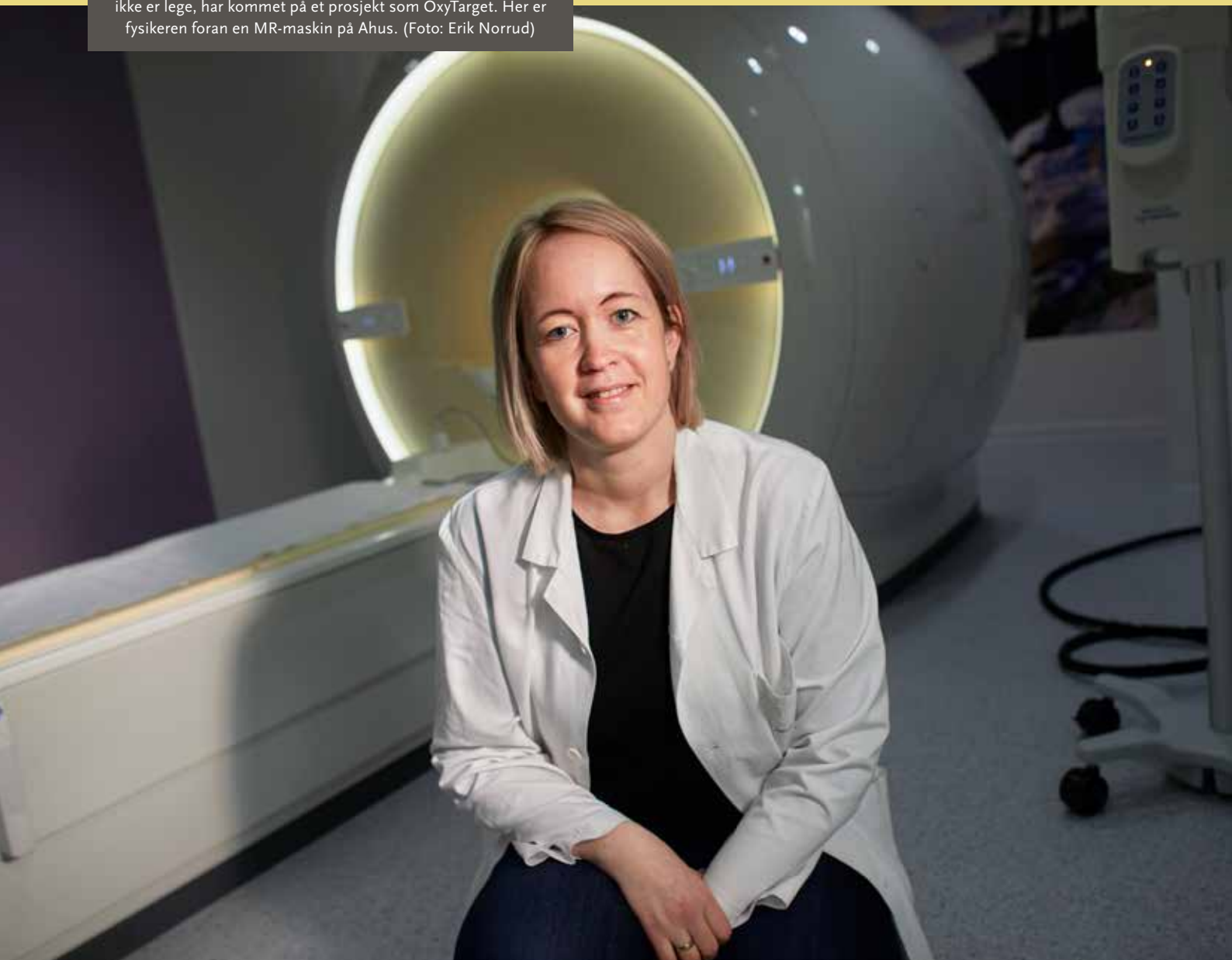
7 Skjeie selv bekrefter og presiserer via epost: «Foreløpig anbefaler jeg ikke å utføre akupunktur mot spedbarnskolikk, og jeg gjør det selv heller ikke. Men en studie er ikke godt nok. Nå setter vi sammen en IPD-metaanalyse av de randomiserte studier som foreligger, med de forskere i Sverige og Norge som har vært involvert i de publiserte studier, og så får vi et endelig svar på om dette er en metode med klinisk relevante effekter.»

Tok sjansen, fikk gjennombrudd mot kreft

Det går an å lykkes som kreftforsker selv om du ikke er lege. Forskningen til fysiker Kathrine Røe Redalen kan forbedre livet til mange kreftpasienter.

AV ELIN REKDAL MÜLLER

Kathrine Røe Redalen har fått høre at det er utrolig at hun som ikke er lege, har kommet på et prosjekt som OxyTarget. Her er fysikeren foran en MR-maskin på Ahus. (Foto: Erik Norrud)



PROSJEKT:

mer treffsikre diagnoser av endetarmskreft ved hjelp av ny MR-teknologi og nye analysemetoder

FORSKER:

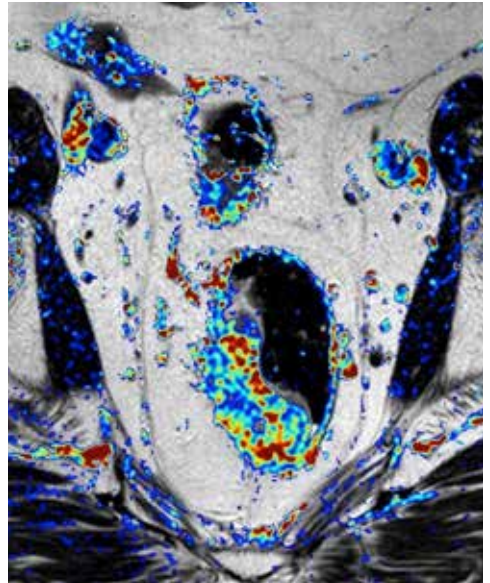
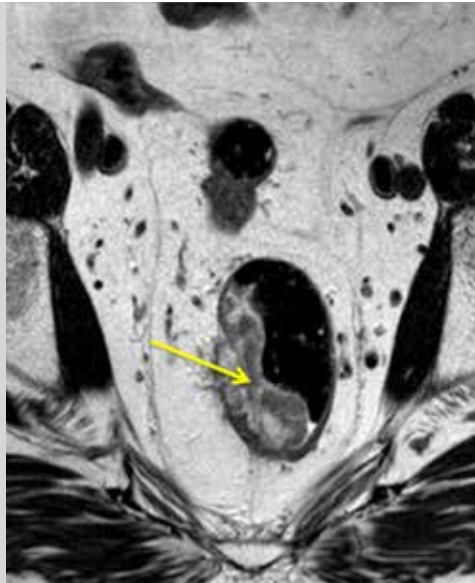
Kathrine Røe Redalen, forsker ved Kreftavdelingen, Ahus og førsteamanuensis ved Institutt for fysikk, NTNU

METODE:

analyse av MR-bilder, fysikk, matematikk, kreftmedisin

UUNNVÆRLIG VERKTØY:

MR-maskin, datamaskin



Til venstre: Vanlig MR-bilde viser tverrsnittet av en kreftsvulst i endetarm midt i bildet. Selve tarmen er svart, mens de hvite områdene er fett.

Til høyre: MR-bilde tatt etter den nye metoden utviklet av Redalens gruppe. Disse bildene gir mer detaljert informasjon om hvordan pasienten bør behandles. (Foto: Kathrine Røe Redalen)

Sivilingeniør i fysikk og ekspert på bildediagnostikk, Kathrine Røe Redalen (36), tok en sjanse etter fullført doktorgrad. Heller enn å bli ved det mer prestisjefylte kreftforskningsmiljøet ved Radiumhospitalet, hvor det er få muligheter for unge forskere, valgte hun en postdoktorstilling ved Akershus universitetssykehus (Ahus). Her søkte hun og fikk midler til sitt eget prosjekt om endetarmskreft. Resultatene har ikke latt vente på seg. En patentsøknad er allerede i boks, og prosjektet utvides stadig, fordi funnene er så lovende. Forskerne har nemlig utviklet metoder som kan føre til bedre kreftbehandling. Det handler om å gjøre behandlingen mer effektiv og målrettet, og dermed mindre belastende for pasientene. Det kan bedre livskvaliteten deres og i siste instans redde liv. Det fulle navnet på prosjektet er The OxyTarget study – Functional MRI of Hypoxia-Mediated Rectal Cancer Aggressiveness.

Ingen svulster er like

Redalen leder et prosjekt der stipendiater, radiologer, radiografer, molekylærbiologer, fysikere, kirurger, patologer og onkologer (kreftleger, red.anm.) deltar. Forskerne har utviklet en metode som gir mer presis bildediagnostikk, og et dataprogram som raskere kan analysere store mengder data om pasientens kreftsvulst. Det er dette de har tatt patent på. Ved diagnostisering av endetarmskreft i dag brukes bilder tatt i MR-maskin. Men vanlige MR-bilder har vist seg ikke å være tilstrekkelig for å avgjøre om en svulst er aggressiv.

– Dette kan vi nå finne ut av med denne nye MR-teknologien vi har utviklet. Vi tar blant

annet mange flere MR-bilder av kreftpasientene enn det som gjøres nå. Med vår metode å analysere disse på blir det mulig i større grad å skille mellom ulike typer kreftsvulster og risikoen for spredning, sier Redalen.

Men siden datamengden har økt betraktelig, trengs det et eget program som kan behandle all informasjonen hurtig nok. Skal samme prosedyre gjøres manuelt, tar det flere timer. Det har sykehusene ikke ressurser til.

– I dag kan legene anslå med 60–70 prosents sikkerhet at en kreftsvulst har spredt seg og dermed ofte trenger mer intensiv behandling. Vår metode viser så langt en treffsikkerhet på 90 prosent, noe som er en veldig forbedring, sier Redalen. Planen er at MR-metoden og dataprogrammet om ikke lenge kan tas i bruk i vanlig rutinediagnostikk ved sykehusene.

Med større treffsikkerhet kan behandlingen målrettes slik at pasienten ikke over- eller underbehandles.

– Hvis vi ser at en pasient trenger en mindre omfattende behandling, kan det være mulig å unngå operasjon. En operasjon betyr blant annet utlagt tarm etterpå og dermed svekket livskvalitet for pasienten. Og motsatt, dersom det ikke oppdages at svulsten er aggressiv, får

ikke pasienten nok behandling, kreften kan spre seg og bli uheldig, sier hun.

Tenker som en onkolog

«Du kunne vært onkolog, du», har Redalen fått høre fra onkologene selv. Og å tenke som en kreftlege er helt nødvendig for å forstå hva kreftmedisinen trenger av forskning, mener Redalen. Hun har derfor aktivt gått inn for å forstå en behandleres hverdag.

– I starten av tiden min på Ahus deltok jeg jevnlig på møter i klinikken for å se hva de som jobber direkte med pasientene, faktisk hadde behov for. Forskere kan ikke bare sitte isolert et sted og tenke ut hva vi tror det er lurt å forske på. Vi må delta i praktikernes hverdag, se hva de trenger å få løst av utfordringer, sier hun.

Og en mer pålitelig avbildningsmetode for mer presis kreftdiagnose har lenge vært etterspurt av legene.

– Når man i dag diagnostiserer endetarmskreft med vanlig MR, ser man på hvor stor svulsten er, hvor den vokser og om det er sannsynlig at den har spredt seg. Dette avgjør hvilken behandling pasienten skal ha. Men pasienter med samme størrelse på svulsten kan ha ulik effekt av samme behandling uten at

– Forskere kan ikke bare sitte isolert et sted og tenke ut hva vi tror det er lurt å forske på.



For Kathrine Røe Redalen er analyse av kreftpasienters MR-bilder sentralt i forskningen. Her sammen med radiograf Tendai M. Felde, som tar bildene. (Foto: Erik Norrud)

man forstår hvorfor. Dette mener vi må skyldes at det finnes biologiske forskjeller inne i svulstene.

For å finne årsaken har forskerne brukt MR-bilder til mer enn å se på svulstens anatomi.

– Med MR kan vi også se på funksjoner, som celletetthet, blodgjennomstrømming eller oksygeninnhold. Mangel på oksygen, hypoksi, gjør at svulsten ikke responderer bra på strålebehandling, fordi stråling er avhengig av oksygen for å lage DNA-skade. I tillegg gjør hypoksi svulsten mer aggressiv, og får den til å vokse raskere. Da har den større sannsynlighet for å spre seg. Vår hypotese var at denne aggressiviteten ikke kan måles med vanlig MR, for svulsten kan se likedan ut utenfra.

– Det finnes imidlertid ikke én MR-metode som kan måle hypoksi direkte. Vi gjør derfor flere målinger, slik at vi kan få informasjon om forskjellige egenskaper ved svulsten samtidig. Da kan vi få fram summen av resultatene hypoksi gir i svulsten, forklarer Redalen.

– I tillegg tar vi blodprøver av pasienten for å se etter forskjellige andre markører. Vi gjør også målinger i det som er igjen av svulsten etter strålebehandling og operasjon.

Til slutt sammenligner forskerne målingene med informasjon om hvordan det går med pasienten fem år etter behandling. Da kan de se om antagelsene de hadde i forkant, var rette.

Pilotstudien var vellykket, og nå utvides

prosjektet med flere pasienter og til flere sykehus i Norge og utlandet. Internasjonalt har prosjektet allerede fått veldig gode tilbakemeldinger.

– Nå venter vi på å få analysert enda flere pasienter så vi virkelig kan slå i bordet med noe som er bra.

Revolusjon skritt for skritt

Metodene forskerteamet utvikler, skal etter hvert også prøves ut på andre kreftformer, som brystkreft. OxyTarget har dermed stort potensial, og forskerne har allerede flere nye prosjekter, alle med mål om å effektivisere og forbedre ulike aspekter av kreftbehandling.

– Neste skritt er å finne ut hva det egentlig er med de svulstene som sprer seg, og hvorfor de er forskjellige. Selv om hypoksi ser ut til å ha noe med det å gjøre, kan det være andre forklaringer. Vi har blant annet funnet at det fin-

nes genetisk materiale fra modersvulsten inne i noen mikropartikler som sprer seg rundt i pasienten. De gir informasjon til friske celler og fører slik til at kreften sprer seg. Vi har nettopp funnet ut at innholdet i disse mikropartiklene kan forutsi om pasienten får spredning til leveren. Det er dette flest pasienter dør av, fordi det er vanskelig å behandle, sier Redalen.

Dersom disse mikropartiklene analyseres, kan kanskje spredning forhindres ved at man får satt i gang behandling tidlig.

– Hvis vi kan kombinere MR-målingene vi har utviklet, med målinger som avdekker disse mikropartiklene, kan vi lage en enda bedre modell for å regne ut risiko og dele pasientene inn i høyrisikogrupper og lavrisikogrupper. Dataprogrammet vil automatisk regne ut dette, og vil nærmest kunne gi den behandelende legen grønt eller rødt lys på skjermen umiddelbart etter at informasjonen fra pasienten er innhentet, sier hun.

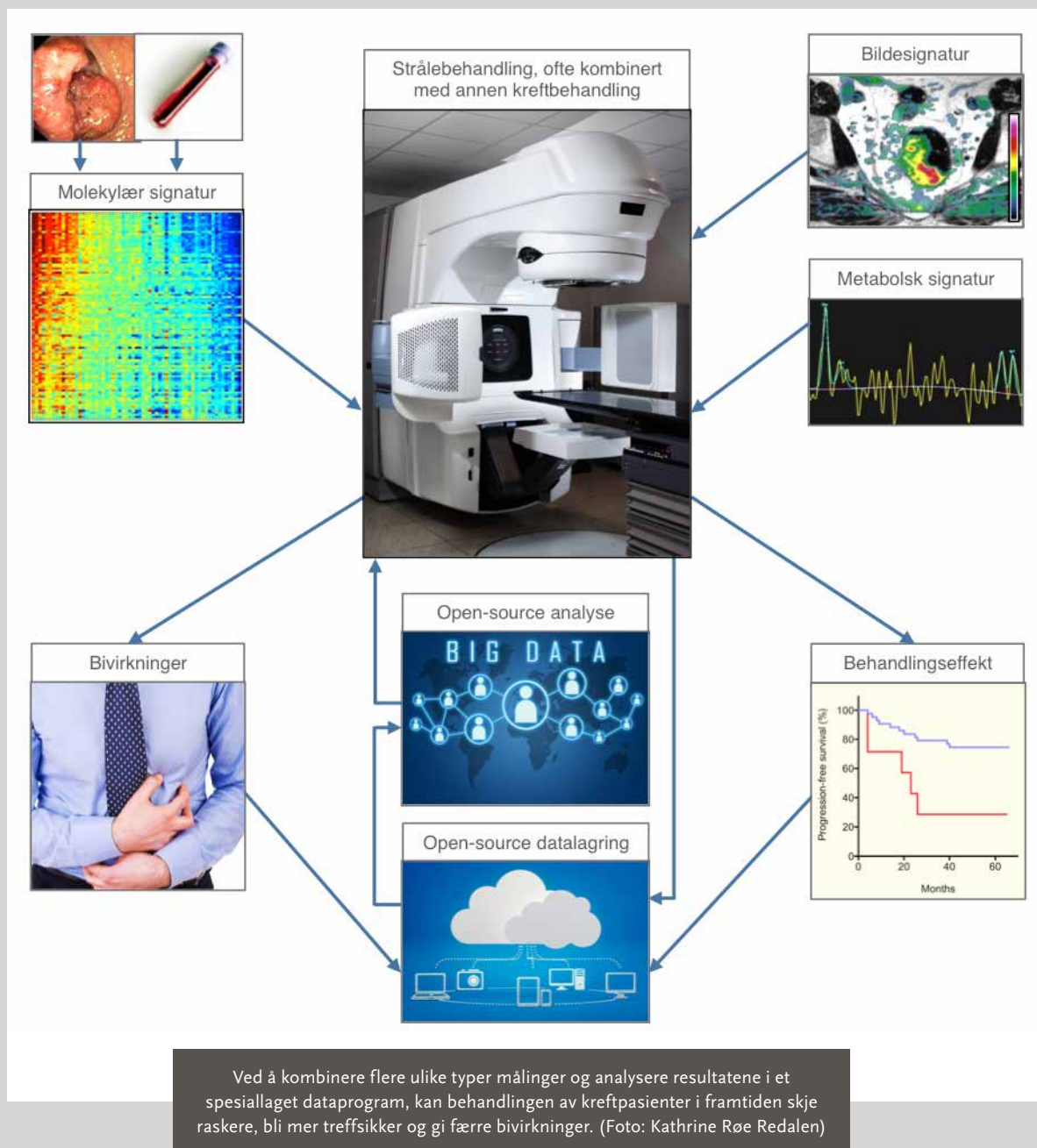
Unngikk hierarkiet

Hadde Redalen blitt værende på Radiumhospitalet, ville mest sannsynlig ingenting av dette ha skjedd.

– Da jeg kom til Ahus, fikk jeg med en gang lov til å søke prosjektmidler for min egen idé, som var OxyTarget. Hadde jeg blitt igjen ved Radiumhospitalet, ville jeg nok måtte jobbe under en seniorforsker i mange år, uten sjanse

MR

- forkortelse for magnetisk resonanstomografi
- lager digitale bilder av indre organer ved hjelp av et veldig sterkt magnetfelt og radiofrekvente bølger



til å lede et eget prosjekt. Slik er hierarkiet der. Her på Ahus, hvor forskningsmiljøet er relativt nytt og lite, fikk jeg en leder som ga meg tillit til å gjøre egne ting, sier hun.

Dermed ble Redalen også en av få sivilingeniører som leder et stort kreftforskningsprosjekt.

Det ble også sett på som uvanlig da hun søkte de Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) om godkjenning av innsamling og bruk av materiale. Og en advokat måtte vurdere om hun kunne få tilgang til journalsystemet på sykehuset.

– Det var en ganske utradisjonell tankegang som kom til uttrykk, mener Redalen.

– Prosjektet er min idé og igangsatt på mitt initiativ. Kanskje kan det inspirere andre ikke-medisinere til å starte sine egne prosjekter også, sier hun.

Gjennom doktorgraden spesialiserte sivilingeniøren seg innen biomedisin og bildediagnostikk, og det var slik hun ble kreftforsker. Det er behov for fysikere på mange områder innen medisin, forteller hun.

– Fysikere er gjerne de som forstår hvordan utstyret brukes og kan utvikle det videre, slik

at alle mulighetene som ligger i utstyret, utnyttes. De utfører også bildeanalyse, og innen strålebehandling er det de som beregner dosene for behandling, sier Redalen.

Hun er derfor veldig opptatt av tverrfaglighet.

– Forskningsprosjekter innen medisin krever i dag deltagere fra mange ulike fagfelt, og man kan ikke fortsatt opprettholde et hierarki hvor legen er øverst. Kompetansen fra andre felt er vel så viktig.

– Dette er framtidens måte å forske på, i tverrfaglige team, sier Redalen. ■

20 nøtter

UTDANNING I UTLANDET

- a) I kva for land finn vi **Matej Bel**-universitetet i Banská Bystrica?
- b) ESA har nyleg kritisert norske myndigheiter fordi norske psykologistudentar som har studert i eit visst land, ikkje får arbeidslisens. Kva for land er dette?
- c) Kva for norsk, statleg organ har som si hovudoppgåve å dokumentere og informere om tilstanden i godkjend utdanning også i utlandet?
- d) Kva heiter organisasjonen for norske studentar i utlandet?



- e) I kva for tysk by studerte Edvard Grieg ved konservatoriet i fire år?

TEIKN OG SYMBOL

- a) Kva tyder dette morsesignalet:
 . . . - - -
- b) Kva for stjernetekn har dette symbolet?



- c) Dersom du ser eit vegskilt med ein valknote på, kva tyder det?
- d) Kva for planet viser symbolet ♂ til?
- e) Kva kallast det diakritiske teiknet som blir brukt blant anna i ordet señor?

URFOLK I AMERIKA

- a) Kva for stamme brukte sitt eige språk som kode i US Marines under andre verdenskrig, og fekk mykje av æra for sigeren i slaget ved Iwo Jima?
- b) Kva for nordamerikansk stamme fekk sitt eige skriftspråk i 1820-åra etter at sølvsmeden Sequoyah utvikla eit alfabet?
- c) Kva for høvding av hunkpapa-folket vart kjend som dakota-indianaranes åndelege leiari, og var sentral under slaget ved Little Bighorn i 1876?



- d) Omtrent kor mange amerikanarar vart per 2011 definert som indianarar eller urfolk frå Alaska – fem, ti eller femten millionar?
- e) Kva stamme høyrer teikneseriefiguren Sølvpilen til?

LANG TID PÅ TOPPEN

- a) Kor mange heile tiår sat den franske solkongen, Ludvig XIV, ved makta?



- b) Kva heiter Ap-kvinna som har møtt på Stortinget heilt sidan 1986?
- c) Kva for helseminister har hatt posten lengst etter at den vart oppretta i 1992?
- d) Kva for romersk keisar regjerte lengst – til saman i over 40 år?
- e) Kor lenge har dronning Elizabeth II av Storbritannia sete på trona no i 2017?

SVAR:

UTDANNING I UTLANDET

- a) Slovakia
- b) Ungarn
- c) Nokut
- d) ANSA
- e) Leipzig

TEIKN OG SYMBOL

- a) SOS
- b) Krepsen
- c) At det finst ein turistattraksjon i nærleiken
- d) Mars
- e) Tilde

URFOLK I AMERIKA

- a) Navajo
- b) Cherokee
- c) Sitting Bull
- d) Fem millionar
- e) Kiowa

LANG TID PÅ TOPPEN

- a) Sju (totalt 72 år)
- b) Marti Nybak
- c) Bent Høie (H)
- d) Augustus
- e) 65 år

Siteringer:

NYTTIG NYTT

«Vi skal fortsatt forske på middelalderhistorie, klassiske tekster og lingvistikk. Men vi må også bli bedre på å bruke humaniora til å løse samfunnsutfordringene.»

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen vil at humaniora skal drive med noe litt mer nyttig, i tillegg til alt det unyttige, da. (Vårt Land)

«De humanistiske fagene skal være i utakt med rådende trender i næringslivet og på arbeidsmarkedet. Det er nettopp mangelen på samsvar mellom humaniora og det som til enhver tid er etterspurt i samfunnet, som viser humanioras berettigelse.»

Filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen med et varmt forsvar for humanioras totale fravær av samfunnsnytte. (Klassekampen)

«Jeg tror Arne Johan Vetlesen må finne seg i at jeg synes han er nyttig.»

Torbjørn Røe Isaksen setter nytten på plass. (Klassekampen)

«Først kom Bob Dylan, så kom Tupac, nå skal det også undervises i tv-serien Skam på Universitetet i Oslo.»

Nytten er til å ta og føle på. (Universitas)



NAVN: IMAC MARIA ZAMBRANA

Medlem nummer: 40156572

STILLING: førsteamanuensis i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo

UTDANNING: doktorgrad i psykologi

KARRIEREMÅL: å forstå hvilke kapasiteter, erfaringer og strategier som gjør at individer lærer best.

På vei til Harvard

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Et prosjekt om hvordan barn lærer å lære. Vi ser på barns evne til å søke informasjon fra andre, og hva de ferdighetene har å si for senere læring. Nå ser vi på et utvalg barn og mødre som har løst oppgaver sammen da barna var ett, to og tre år gamle. Det er en del av den større studien Barns sosiale utvikling, som inkluderer 1150 familier.

– Hvor tenker du best?

– Hjemme alene, eller på kontoret mitt uanstendig sent på døgnet, når ingen andre er der.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– *The cultural origins of human cognition* av Michael Tomasello. Da jeg leste den i 20-årene, forsto jeg at jeg ønsket å studere utviklingen og betydningen av menneskets evne til å kommunisere.

– Hva skal til for å bli en god forsker i ditt fagfelt?

– Det klassiske er at man må jobbe hardt og mye, men det er litt innforstått. Man må ha åpenhet for tverrfaglig samarbeid.

– Hva er tabu ditt arbeid?

– Å forveksle teori med fundamental ideologi. Det eksisterer en del ideologiske retninger om hvordan utvikling og læring skjer, som kamoufleres om teoretisk og vitenskapelig kontekst.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Jeg har to. Den ene er rotete og den andre ryddig. Til sammen reflekterer det hvordan jeg liker å ha det: litt ryddig, men ikke låst. Jeg trenger å kunne komme over noe uventet når jeg arbeider.

– Om du kunne ha tilbrakt et år ved en annen institusjon hvor

som helst i verden, hva ville du ha valgt da?

– Her må jeg svare Harvard, hvor jeg snart skal tilbringe et år.

– Om du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på da?

– Skuespill eller musikk.

– Hvilket tiltak ville du gjennomført om du var kunnskapsminister?

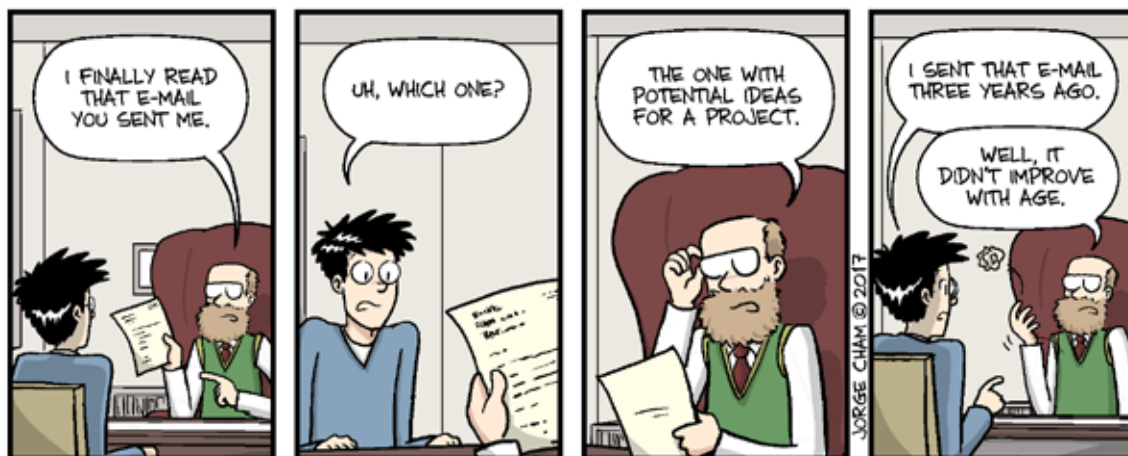
– Jeg ville ansatt flere lærere med spesialpedagogisk og spesialisert kompetanse i den offentlige skolen, og gitt ansatte i høyere utdanning mer uttelling for undervisningstimer.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Populærvitenskapelige artikler om nye eller underlige funn fra andre fagfelt.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

PhD Comics



WWW.PHDCOMICS.COM

Lang dags ferd mot alderdom

Innimellom temmelig kjedelig lesning, og innimellom ganske opplysende.

To bøker, samme tema. Ett mål, forskjellige innfallsvinkler. Det dreier seg om aldring, om hvordan vi skal forstå det, for så å se hva det eventuelt er mulig å gjøre for å få et langt og godt liv. Den ene boka er skrevet av biolog Bjørn Grinde, den andre av psykolog Linn-Heidi Lunde. Begge bøkene er innimellom temmelig kjedelige, og innimellom også ganske opplysende. Boka til Grinde er også tenkt som et oppslagsverk, så det å skulle lese den mer eller mindre i ett, slik jeg har gjort, blir jo feil. Boka til Lunde er rettet mot studenter og fagfolk, men er det min feil at jeg synes det lærebokaktige ved den gjør den kjedelig?

Lunde ønsker å utfordre en del myter om alderdommen, hun har slik også et politisk og samfunnsmessig siktemål. Ved å vise til nyere forskning vil hun få oss til å tenke nytt om alderdommen, røre litt i fordommene våre. Men før vi kommer så langt, er det tall og fakta i en jevn strøm, og det meste lyder velkjent. Det er tydeligvis et poeng å få presentert et helt, stort bilde, inkludert all slags detaljer og nyanser, som at alderdommen innebærer dårlig syn, men likevel ikke for alle. Hun skriver om *gruppen* eldre, og ikke som Grinde, som mer henvender seg til det gamle mennesket vi er eller forhåpentlig skal bli. Så det er først når forskningen kan vise til noen nye perspektiver eller nye forhold, at det gamle mennesket trer frem for meg og blir noe som angår hos Lunde. For først da ledes jeg til ettertanke, og med ett blir alderdom og gamle mennesker noe å forholde seg til, noe konkret, og ikke bare et slags abstrakt fenomen som det går an å ha en lang rekke kunnskaper om.

Kanskje bygger Grinde innimellom opp under de mytene Lunde ønsker å knuse? For der Lunde vil si at alder absolutt er noe som sitter i hodet, kommer Grinde med råd som kanskje i rent kroppslig forstand kan gjøre oss yngre. Da skriver han direkte til leseren, hva kan *du* gjøre, i en vennlig, men ofte litt pludrende tone. Også her er det mye matvaner og at det er viktig å trene. Men hva med kosttilskudd, manipulering av immunforsvaret og hormonnivået vårt? Tja, selv om det ikke foreligger nok håndfast materiale til å kunne trekke noen slutninger her, gir det i hvert fall innsikt å lese om dette. For Grinde unnlater selvsagt ikke å gi oss den biologiske forklaringen på hva som skjer i forbindelse med aldring, og ved å henvise til evolusjonsprosessen får vi også forklaring på hvorfor aldring skjer. At alle celler vil leve videre, utgjør den overordnede forståelsen, og ved å forstå dette nærmere vil det kanskje en dag også være mulig å bremse aldringsprosessen. Da kan vi til og med



bistå evolusjonen, for som Grinde sier: «Jeg ser et skaperverk med svakheter og tvilsom design.»

Grinde, eller biologisk forskning, slåss mot evolusjonen, mens Lunde slåss mot det menneskeskapte, mot fordommene. Hun skriver: «Aldersstereotypier går over til å bli *selvstereotypier* når vi blir eldre» – og da gjerne med påfølgende selvpoppfyllende profetier. Tror du at for eksempel kreativiteten eller hukommelsen forsvinner med alderen, vil de lett kunne gjøre det. Lunde rister litt i kategoriene, og det er jeg med på, for jeg har slett ikke lyst til å være en *alderist*. Grindes prosjekt er vanskeligere, for hele hans fremstilling hviler på en utpreget fordom. Ved for eksempel å si at all natur er resultat av «en slumsete og klønete strategi», snakker han unektelig fra et gitt perspektiv, og at dette er antroposentrisk, er det nok ingen tvil om. Men godt da, kan jeg litt muntert følge opp, at evolusjonen likevel var så lur at den klarte å frembringe mennesket, for slik ble den endelig i stand til å se seg selv, og dermed, kanskje etter hvert, i stand til å få rettet opp noen av svakhetene.

Siden vi ikke har kommet helt dit ennå, er det noen enklere råd vi må ta til takke med, og som det er allmenn enighet om er livsforlengende. Til sammen sier de to bøkene dette: Spis og lev sunt. Ta tran! Tro på Gud! Ha en optimistisk livsinnstilling og start tidlig med å være sosial.

Men uansett hvor langt et liv vi skulle være så heldige å få, det vil alltid være for kort til å måtte lese unødvendig lange tekster. Selv en bok på rundt 150 sider kan bli i lengste laget. Med mindre man har et språk av flytende gull, bør derfor så kort og godt som mulig være målet. Slik lyder mitt råd.

AV AASNE JORDHEIM

Tenke, fort og feil

Underholdende og språklig skjerpene bok om menneskelige tankefeil.

Karl Halvor Teigen
*Terningen er rund. Bedømmings-
psykologi i tretten kapitler*
Cappelen Damm Akademisk, 2017
252 sider
Veil. pris: kr 399

Jeg har tidligere etterlyst flere *gode* norske populærvitenskapelige bøker om psykologiske emner. Her kommer en, signert professor emeritus Karl Halvor Teigen ved Psykologisk institutt i Oslo. Teigen er en av Norges mest anerkjente psykologer – og hans lange og produktive karriere skaper forventninger til denne boken, i hvert fall hos undertegnede. Og jeg blir ikke skuffet: Med lekne kapitteltitler og et spenstig overskudd i språkføringen tar Teigen oss gjennom sentrale forskningstemaer fra sannsynlighetsberegning og risikovurderinger til kontrafaktisk tenking og flaks.

Dette er med andre ord en bok som plasserer seg inn i et landskap der bøker som Kahnemans *Tenke, fort og langsomt* og Levitt & Dubners *Freakonomics* har blitt internasjonale bestselgere, og Teigen er raskt ute med å anerkjenne de ovennevnte forfatterne. Teigens bok preges av den samme kombinasjon av presentasjon av eget forskningsarbeid og god formidlingsevne. De to nevnte bøkene markerer samtidig det *tematiske* spennet for Teigens egen bok. På den ene siden handler boken om *hvordan* vi bedømmer – våre tankeprosesser – og på den andre *hva* vi tror vi bedømmer – vårt forhold til størrelser, tall, ord og språk.



Alle kapitlene begynner *in medias res* og bygger opp vår forståelse av ulike fenomener ved å gå rett til eksempler, i stor grad hentet fra Teigens egen forskning og fra norske forhold. Midt i første avsnitt finner vi ordet *lesefeil*, og etter min oppfattelse er dette selve kjernen i boken: Hvor utrolig avgjørende *språket* er i vår omgang med verden. Ja, det er nesten som jeg føler jeg blir provosert av min egen menneskelighet når jeg kjenner igjen hangen til ikke bare å tenke fort, men til å tenke *feil* og *kontradiktorisk*, for eksempel at det var *flaks* at det ikke gikk *verre* da jeg skar meg på brødkniven.

Teigens eksempler er enkle og oftest hverdagslige når han viser hvordan vår omgang med språket gjør det mulig for oss å angi at det er 50 prosent sjanse for at vi har 90 prosent rett i en vurdering, eller hvordan forskjellen mellom ordlyden om at et medisinsk inngrep enten er 90 prosent sikkert eller 10 prosent usikkert, radikalt endrer vår vilje til å gjennomgå det. Teigen bygger møysommelig opp vår forståelse for de ulike tankefeilene vi gjør, gjennom å ta oss fra eksempel til eksempel, ofte egne påfølgende studier.

Og alle våre tankefeil har (nesten) alltid rot i språkbruk, enten egen eller andres. Selv om maktdimensjonen ved språket ikke eksplisitt er utforsket i boken, ligger den på lur overalt. Språkvalget kommer før handlingsvalget så å si, og måten å fremstille et problem eller en løsning på påvirker løsningen vi velger. Ikke skjelligsettende i seg selv, men Teigens mange eksempler bærer vitne om hvor *gjennomgående* dette er i alle deler av samfunnslivet.

Boken har flere mulige nedslagsfelt. Den er for det første svært underholdende og tankevekkende på et generelt plan. Mer instrumentelt er boken interessant for dem som jobber med språklige verktøy, det være seg intervjuer, spørreskjemaer, informasjonsutveksling. Men dette er også en bok som filologer og retorisk interesserte kan lese med stort utbytte. Og psykologene bør selvsagt kjenne sin besøkelsestid. (Til neste utgave vil jeg anbefale en felles referanseliste og stikkordregister.)

AV KJETIL VIKENE

Glemte romfartspionerer

Likandes, men litt lettvinnt bok om svarte, kvinnelige NASA-forskere.

MARGOT LEE SHETTERLY
Hidden Figures. Boken som inspirerte filmen fra Twentieth Century Fox.

Oversatt til norsk av Jarle Tollefsrud
HarperCollins Nordic
382 sider
Veil. pris: kr 149



Det er 3. juli 1960, og Levi Jackson jr. har nettopp vunnet det populære olabillopet på Virginia-halvøya. Det har ingen svart gutt gjort før ham, ifølge denne boka. Jeg siterer:

«Hva vil du bli når du blir stor», må journalisten fra *Norfolk Journal and Guide* ha spurt.

«Jeg vil bli ingeniør, slik som moren min», sa Levi.

Olabilen har nemlig han og mamma Mary Jackson bygget sammen. Til vanlig er Mary å finne på National Aeronautics and Space Administration (NASA), der hun i 1958 ble den første svarte, kvinnelige ingeniøren.

Hun var imidlertid verken den første eller eneste svarte kvinnen som jobbet ved basen i Hampton, Virginia. Under andre verdenskrig – mens det som da het Langley Research Center, febrilsk jobbet med å utvikle bedre og sikrere fly – var man i beit for flinke folk. Dermed begynte man å ansette kvinnelige matematikere, av ren nød. De svarte kvinnene var i mindretall, men mange nok til en egen liten avdeling, i raseskilletts navn. For selv om forskningsbasen rekrutterte relativt fargeblindt, gjorde de lite aktivt for å motarbeide de rådende rasistiske strukturene.

Snart skulle flere av kvinnene

bli svært viktige bidragsytere i utviklingen av flyindustrien og i arbeidet med å sende menn til månen. Arbeidet gikk først og fremst ut på å beregne vesentlige faktorer ved hjelp av kompliserte ligninger, men de færreste av dem fikk navnene sine på trykk i noen forskningsrapport. Det var et privilegium forbeholdt mennene.

Journalist Margot Lee Shetterly vokste opp med historiene om de svarte, kvinnelige forskerpionerene, som datter av en fysiker i Hampton. Men først som voksen innså hun at veldig få andre kjente til dem, og slik ble både boka og filmen *Hidden Figures* til.

Det er et fascinerende stykke moderne historie Shetterly skriver. Den favner bredt, men effektivt og poengtert, der alt henger sammen med alt: kampen mot raseskillet, kvinnes inntrøden i høyere utdanning, flyhistorien, romfartsteknologien, den kalde krigen, dataalderen. I midten av historien står en liten håndfull kvinner: Dorothy Vaughan, som i 1949 ble den første afro-amerikanske kvinnelige avdelingslederen ved Langley. Katherine Jackson, som i 2015, i en alder av 97 år, mottok Frihetsmedaljen fra president Obama for sin innsats for romfartsforskningen. Og altså Mary Jackson, som de siste årene av sitt yrkesliv jobbet for å bedre kvinnelige forskeres vilkår ved NASA.

Noen av kvinnene levde ennå, og Shetterly intervjuet dem. Men først og fremst har hun lett etter spor av hver enkelt, i avisutklipp, årsrapporter og ikke minst personalmapper. Kildene er møysommelig referert til slutt i boka, men jeg hadde gjerne sett at jeg som leser i større grad hadde fått være med på å finne disse «hidden figures». Jeg skulle ønske at teksten i seg selv vitnet langt mer om det detektivarbeidet Shetterly har gjort, nettopp for slik å understreke hvordan historie er et resultat av en rekke valg – hva som anses verdt å fortelle, og hvem som anses som viktige å fortelle om. For disse kvinnene og deres innsats i NASA var jo aldri «hidden». Man valgte bare å la være å se dem.

I stedet gjør Shetterly seg til nok en allvitende, uangripelig forteller, med en innsikt som strekker seg helt inn i kvinnes tanker og følelser, der de går til første jobbdag på Langley. Det har det blitt en lettlest, lettlikt, men også litt lettvinnt bok av.

AV SIRI LINDSTAD

NYE BØKER AV FORSKERE

MARIT UTHUS (red.)

Elevenes psykiske helse i skolen. Utdanning til å mestre egne liv
Gyldendal Akademisk, 2017
312 sider
Veil. pris: kr 379

Hva hemmer og fremmer elevenes psykiske helse i skolen? Stadig flere barn og unge utvikler psykiske helseplager. Forfatterne av boka prøver å bidra til økt kunnskap om elevenes psykiske helse i skolen, og om skolen som en helse- og læringsfremmende arena. Marit Uthus er førsteamanuensis i spesialpedagogikk ved Fakultet for lærer- og tolkeutdanning ved NTNU.

HARALD THUEN

Den norske skolen. Utdanningssystemets historie
Abstrakt, 2017
283 sider
Veil. pris: kr 387

Boken tar for seg utviklingen av grunnskolen, den videregående skolen og lærerutdanningen. Endringsprosessen strekker seg over tre hundreår og beskrives gjennom fem epoker. Fra den første epoken, «en skole for kirken», følger vi utviklingen fram til vår egen tid, «en skole for prestasjon». Utdanningspolitisk og pedagogisk tenkning blir vektlagt. Harald Thuen er professor i pedagogikk ved Høgskolen i Innlandet.

HALVOR NORDBY

Konflikthåndtering for ledere
Gyldendal Akademisk, 2017
216 sider
Veil. pris: kr 359

Hvordan kan ledere bruke kommunikasjon for å forebygge, hindre og løse konflikter? Boka tar for seg hvordan konflikter er forankret i mellommenneskelige relasjoner, og viser hvordan kunnskap om ulike konflikttyper kan gi ledere gode forutsetninger for å håndtere medarbeiderkonflikter tidlig, før de får destruktive konsekvenser. Halvor Nordby er professor ved Høgskolen i Innlandet.



Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

Hvorfor universitetet mister flinke folk

Mange spør seg hvorfor så mange kvinner forlater academia. Jeg spør meg hvorfor folk blir.

Tematikken er kjent. Selv om kvinner i økende grad tar doktorgrad, forsvinner de ut av academia før de får fast stilling, mens mennene blir. Mye av den gjengse kritikken av universitetssystemet

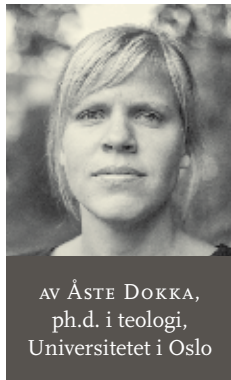
er relevant for alle kjønn: midlertidigheten, tellekantsystemet, målstyringa, maktkulturen, konkurransen, de spisse albuene, de lange arbeidsdagene. For meg er det ikke noe mysterium at vilkårene ikke tiltrekker seg folk.

Alle de nevnte faktorene har betydning når jeg ikke akkurat nå ønsker meg tilbake til pult og kateter. Jeg vet ikke om mine egne refleksjoner knyttet til mitt yrkesliv har noe med kjønn å gjøre. Men her er noen tanker fra en kvinne med ph.d. som har jobb utenfor universitetet.

Å trives som arbeidstaker krever at mennesket og arbeidsplassen passer godt nok sammen. Dersom det ikke er tilfelle, trenger det ikke være noen av dem sin feil, men bare et misforhold dem imellom. Mitt ærend er ikke å anklage universitetet, bare å konstatere hvorfor vi synes å være ulike. Like fullt er det klart at dersom en arbeidsplass forgieves ønsker seg en viss type arbeidstakere, må den tilpasse seg dem og deres ønsker.

Opplevelsen av ikke å passe så godt inn, deler jeg nok med mange. Det er ikke særlig inspirerende. Man kan velge ulike strategier for å leve med det, og en av dem er å søke seg bort. Etter åtte år som midlertidig ansatt gjorde jeg det. I mitt arbeidsliv utenfor academia får jeg utvikle meg faglig under gode vilkår og gjøre

«I mitt arbeidsliv utenfor academia får jeg utvikle meg faglig under gode vilkår.»



AV ÅSTE DOKKA,
ph.d. i teologi,
Universitetet i Oslo

en god jobb for teologien. Og jeg trenger ikke forholde meg til min opplevelse av å være på kollisjonskurs med idealene.

Jeg prøvde lenge å tune meg inn på arbeidsplassens foretrukne strategisnakk. Men saken er at jeg ikke egentlig bryr meg om forskningsfronten per se. Jeg har ikke som mål å være en

del av en verdensledende institusjon. Jeg synes det er direkte meningsløst å bruke kvelder og helger på å skrive artikler nesten ingen leser. Jeg har ikke lyst på EU-midler, og enda mindre lyst til å søke på dem, for så ikke å få dem. Jeg kan være kvinne alt jeg vil, men min ulyst overfor de rådende idealene på Blindern gjør meg ikke til en god søker og kanskje heller ikke til en god arbeidstaker.

Hvorfor har Universitetet i Oslo (UiO) som mål å bli best i verden? For meg er det som

å prøve å bli verdens høyeste mann. Det har ingen egenverdi. Det som har verdi, er at du er høy nok til å få gjort oppgavene dine. Mitt mål med å være akademiker er å løse oppgaver i min kontekst, det vil si Norge, og noen ganger Den norske kirke. Jeg vil gjerne være med på å gi helt gjennomsnittlige norske prestestudenten en god utdanning og bidra til at den offentlige samtalen om religion løftes et par hakk. Jeg ser stor verdi i å fortolke akkurat det livet vi lever akkurat her og nå. Det er lite som taler for at deltakelse på toppkonferanser, evinnelige søknadsrunder og publisering i internasjonale tidsskrifter er særlig god tidsbruk hvis jeg skal oppnå mine mål. Mine mål for yrkesutøvelsen sammenfaller ikke med de strategiene fakultetene arbeider etter.

Jeg er veldig glad for at jeg fullførte doktorgraden. På Det teologiske fakultet har jeg lært utrolig mye og møtt mange intelligente og arbeidsomme mennesker som lever for faget og formidlinga. Problemet ligger ikke her. Problemet er strukturelt.

Det er to sider ved målstyringskulturen og parametrene jeg finner spesielt negativt:

«Hvorfor har UiO som mål å bli best i verden? For meg er det som å prøve å bli verdens høyeste mann.»

Det første er dette: Å sette seg mål er viktig og ikke så vanskelig. Å finne gode måter å lage statistikk av måloppnåelsen på er derimot ikke lett. I tillegg har universitetene valgt å legge målbare resultater til grunn for pengestrømmen. Dermed er ikke lenger målinga et verktøy for å se om man når målet sitt, men en liste over de viktigste arbeidsoppgavene våre. Målet mister vi av syne. Det er som når anorektikere skal på helsekontroll: Isteden for å prøve å nå målet (høyere BMI) drikker de en hel masse vann før veiing. Målinga har kun tilfeldig effekt på å nå målet, det den har effekt på, er å nå målinga. Det er derfor vi har flere tidsskrifter enn noen kan (eller vil) lese, og derfor fortsetter forskere å publisere i dem.

Det andre uheldige utslaget av målstyringa er hva det gjør med fagene våre. Selv er jeg teolog. Jeg oppfatter teologiens fremste oppgave som å fortolke konkrete menneskeliv og samfunn i lys av noen sentrale tekster, ved hjelp av alle mulige vitenskapelige og idémessige verktøy vi kan produsere. Men fokus for faget mitt har dreid seg bort fra slike hensyn. Å ligge i forskningsfronten framstår viktigere enn å si noe meningsfullt om tilværelsen. Forskningsobjektene blir særere og særere for å kunne si noe virkelig nytt og banebrytende (her er min egen doktorgrad et godt eksempel). Men banebrytende for hvem? Og er det nye egentlig så mye mer interessant enn det gamle? For humanistiske fag er det ikke alltid det veldig spissede er det mest interessante. I teologien spesialiseres de ulike disiplinene og mister sin interne sammenheng. Faget frakobles den verdenen som legitimerer det, og den verdenen det skal henvende seg til. Jeg tror det gjør utdannelsen vi tilbyr, fattigere og mindre brukelig, fordi faget har fjernet seg fra den allment

tilgjengelige virkeligheten. Faget formes av målinga og lider totalt sett under det.

Det er flott at noen klarer å være premieforskere. Men det sier seg selv at ikke alle klarer det. Alle kan ikke vinne verdensmesterskapet, men mange kan gjøre en veldig viktig jobb. Målstyringslogikken slår tilbake innover universitetet og skaper vilkår som de fleste av oss ikke er tjent med.

Hadde jeg formulert målet for Universitetet i Oslo, hadde det vært at UiO skal være en kunnskapsinstitusjon som skal utdanne mennesker til tjenester samfunnet har behov for. Det skal være en levende bank av kritikk og kunnskap, til beste for alle borgere. Jeg kan se meg selv som en del av et slikt prosjekt. Det hadde vært fint om stillingene innebar å undervise i en viss prosentandel, og resten av tida kunne brukes på det man syntes var den mest allmenntilgjengelige kunnskapsutviklinga og formidlinga, ulikt for ulike fag. Men det er verken slik man får stillinger eller lever friksjonsfritt i dem. Det er mange gode fagformidlere i offentligheten, men det aspektet vektlegges ikke nødvendigvis i en ansettelsesprosess hvis de ikke også har alt det andre på plass. Slik universitetene styres nå, betyr det at mange brede og nyttige fagfolk ikke er attraktive arbeidssøkere. Det er i og for seg greit, men det er tenkelig at universitetene ved å legge alt inn på å vinne de mest spesialiserte, taper noen de også trenger.

Vi har alle et begrenset antall dager på

«Mange brede og nyttige fagfolk er ikke attraktive arbeidssøkere slik universitetene styres nå.»

jorda. Hva vi gjør med dem, er derfor viktig for de fleste av oss. For min egen del ønsker jeg å ha et fint familieliv, en passe innholdsrik fritid og et arbeid jeg trives med, som gir meg en opplevelse av at jeg bidrar til å gjøre verden litt likere mine idealer om den.

Det kan jeg få med mindre kamp utenfor universitetet.

Åste Dokka har en ph.d. i teologi fra Det teologiske fakultet ved UiO, er prest og skribent. Hun er på vei fra å være seniorrådgiver for Bispemøtet i Den norske kirke, til å bli forlagsredaktør og kommentator i Vårt Land.

«NPM, med vekt på mål- og resultatstyring, blir både kart og kompass i utdanningsystemet.»

Smutthull for ulydige forskere

Det trengs en landsby for å oppdra et barn, blir det sagt i Afrika. I Norge trengtes bare noen instrumentelle utdanningsministre og en dæsj «New public management» for å oppdra tilsynelatende lykkelige og lydige utdanningsforskere. Eller finnes det et smutthull for «ulydige» forskere, som gjerne vil dvele ved det som ikke kan måles eller telles?

Jeg har med interesse fulgt debatten om fri og uavhengig forskning det siste året. Denne gangen kom debatten i kjølvannet av fiskeriminister Per Sandbergs uttalte ønsker om en positivt innstilt og næringsvennlig forskning – forskning som støtter regjeringens ambisjon om vekst i oppdrettsindustrien. I myldret av mange som tok til motmæle, var UiOs rektor Ole Petter Ottersen. I en kronikk

i herværende forum skrev han blant annet: «I ethvert moderne samfunn bør politikken være kunnskapsbasert: Politikkerne navigerer i et kart som forskerne har lagt ut for dem. Det sier seg selv at det kan gå riktig galt med politikken dersom dette kartet manipuleres eller mistolkes av dem som selv skal sette kursen» (Forskerforum, 2. mai 2016). Metaforbruken til rektor Ottersen vekket noe i meg som jeg har kjent på lenge. Store deler av mitt yrkesliv har jeg jobbet med profesjonsutdanning. Jeg er lærerutdanner og klasseromsforsker. De siste 15 årene har jeg med uro merket meg hvordan mitt fagfelt og min bransje stadig blir avkrevd liknende lojalitet som fiskeriministeren ønsket. Jeg tar med begeistring imot oppfordringen om å forske med, og ikke på, både skoler, lærere og klasserom. Intensjonen er jo at sammen skal vi skape endring og utvikling. Praksisfeltet og utdanningsforskningen hånd i hånd. Problemet oppstår først når jeg møter virkeligheten til disse medforskerne mine. De

lever nemlig under New public management (NPM)-regimet, der målet er å effektivisere utdanningssektoren ved hjelp av styringsprinsipper fra privat sektor. NPM, med vekt på mål- og resultatstyring, blir både kart og kompass i utdanningsystemet. Kravet om

å melde tilbake, vise resultater og effektivitet overskygger andre viktige sider av skolens virksomhet. Det blir fristende å «teach to the test». Når resultater fra den enkelte skolen eller klassen offentliggjøres, blir målingene i seg selv mer og mer viktige for lærere, skoler, kommuner og sentrale utdanningsmyndigheter. I dette landskapet er det ikke bare lett å invitere skoler eller lærere til et forskningssamarbeid om det som hverken kan måles eller telles. Må vi gå veien om elevenes læringsutbytte, mon tro? Jeg fikk en e-post fra en av mine tidligere lærerstudenter.

Hun er nå naturfagslærer på en videregående skole, med en mangfoldig og fargerik elevgruppe. Den nybakte læreren, min tidligere student, inviterer meg til å undres og utforske i lag med seg. Hun skriver blant annet: *Hva kan vi gjøre for å få et mest mulig inkluderende klasserom? Hvordan snakke om identitet, er det mulig?* Læreren har gjennomført en spørreundersøkelse, der samtlige av hennes elever har svart på spørsmålet *hvem er du*. Hun forteller videre at de fleste setter pris på å bli spurt om dette. Nå ønsker hun å ta utgangspunkt i elevenes svar og bruke disse pedagogisk og didaktisk i sin naturfagundervisning på videregående skole. Spørsmålene og agendaen til denne nybakte læreren berører det jeg anser som kjernen i skolens mandat.

I morgen skal jeg besøke den tidligere studenten min, på den mangfoldige skolen. Sammen skal vi risse opp et kart som tematiserer noe som hverken kan måles eller telles.

Gjett om jeg gleder meg.



AV GUÐRÚN
JÓNSDÓTTIR,
førsteamanuensis i
generell didaktikk
og pedagogikk, eller
«læreroppdretter og
klasseromsforsker»,
NMBU



Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.



Blindt universitetsstrev

Det særegne ved profesjonsutdanningene blir ikke tatt hensyn til. Derfor lider de under universitetssatsingen, mener Sigurd Haga.

FORFALL: De profesjonsutdannende høgskolene har i de siste tjuefem åra blitt gjenstand for omfattende endringer. 98 utdanninger ble til 26 store institusjoner. Felles lov for universiteter og høgskoler har gitt drivkraft til en storstilt universitetssatsing. Og universitets- og fusjonsentusiasmen bare fortsetter. Nå har vi fått kvalitetsmeldingen, som skal løfte undervisningen.

Det har ikke skortet på gode intensjoner. Det vi har savnet, er de faglige begrunnelsene, en grunnleggende argumentasjon med utgangspunkt i profesjonsutdanningenes behov og verdier og i profesjonsutdanningenes samfunnsgritte oppgaver.

I dag innser stadig flere at universitetssatsingen har fått paradoksale konsekvenser. Et tydelig uttrykk for dette framgår av kronikken i Aftenposten den 14. februar. Der forteller professor Elisabeth Gording Stang: «Overgangen (til HiO) fra Universitetet i Oslo, hvor jeg hadde studert i syv år og arbeidet i ti år, ble et akademisk kultursjokk. Fokuset var på undervisning, ikke på forskning. Aldri før hadde jeg støtt på problemstillinger som «hva gjør vi med studenter som faller ut». Jeg var vant med at de som falt ut forsvant.» Hun skriver også at med litt ekstra støtte vil noen av de



AV SIGURD HAGA,
Seniorkompetansesenteret,
Høgskolen i Oslo og Akershus

mest sårbare studentene kunne bli de fineste yrkesutøverne. «Men det tar tid å følge opp studenter.»

Det Elisabeth Gording Stang her får klart fram, er at profesjonsutdanningene, på noen avgjørende måter, skiller seg fra det moderne forskningsuniversitetet. Denne forskjellen har det ikke blitt tatt hensyn til ved de store endringene. Dersom denne forskjellen var erkjent, burde vedtaket om å endre en høgskoles status til universitet, blitt fattet etter en grunnleggende fag- og vitenskapsdebatt om:

- praksisfagenes fagforståing
- tenkemåter og kunnskapstyper
- fagkultur og faglige lærings- og arbeidsmåter
- innholdet i utdanningene
- grensene mellom utdanninger

En slik grunnleggende og dannende fagdebatt om formål, om forholdet mellom praksis og teori og om hvilke interesser profesjonskunnskapen og profesjonsutdanningene er til for, burde være en obligatorisk del av virk-

somheten i akademia. Dette dreier seg om høgskolens og profesjonsutdanningenes sjølføring, om hvordan utdanningene definerer, begrunner, framstiller og praktiserer sin faglighet.

Min erfaring er fra Høgskolen i Oslo, som senere ble slått sammen til Høgskolen i Oslo og Akershus. Da mange profesjonsutdanninger ble samlet på Bislett, fikk vi to nye faglig-administrative nivåer «over» utdanningene. Hvor fikk, eller hvor tok disse nivåene (mange av) sine arbeidsoppgaver fra? Fra utdanningene. Men konsekvensene av endringene har det ikke vært lett å få forståelse for hos de styrende. Representantene for den hegemoniske kunnskapstypen har ikke vist interesse for hva som skjer med utdanningene, den faglige læringen og fagutviklingen når

- utdanningskollektivet blir fratatt faglige og fagadministrative oppgaver
- utdanningskollektivet reduseres som faglige problemløsningsfellesskap
- definisjonsmakta flyttes fra dem som har det konkrete, reelle ansvaret for studentenes utdanning, og til instanser over og utenfor utdanningene

I perioden jeg har omtalt, har en ikke-akademisk styringstenkemåte fått stor utbredelse også innen utdanningsfeltet. New Public Management (NPM)-tenkemåten har erobret maktposisjoner og den sunne faglige fornuft. Ifølge NPM-logikken trenger ikke ledere ha fagkunnskap. Ledelse er et eget

fag og trenger ikke begrunnes. Det tilhører maktas logikk å ta sin egen tenkemåte for gitt. Men skal vi tillate det i akademia?

For profesjonshøgskolens primærpersonale har tyngdeforskyvinga fra utdanningskollektivet til administrasjon og forskning ført til statusforskjeller og til splittelse mellom den undervisende og studentveiledende virksomheten og den forskende/fagadministrative. I fag- og vitenskapsrefleksjonens fravær har det administrative regimet vært en pådriver for en alternativt sosialiserende struktur. Utenfra-styring, akademisk meriterting og individuell karriere er blitt stadig viktigere. Den identitetsdannende virksomheten, som tidligere var forankret i utdanningens samfunnsgritte formål, i det faglige håndverket og i fagkulturens normer, er blitt svekket.

For meg ser dette ut som en omfattende målforskyvning. En kursendring. Et tradisjonsbrudd. Tegnene på at dette, for profesjonsutdanningene, har ført til redusert utdanningskvalitet, tap av arbeidsglede og status er urovekkende store. En utvikling tvert imot intensjonene. Og for høgskolen: et intellektuelt og institusjonelt forfall.

Det finnes både faglige og demokratiske begrunnelser for en korrigerende utviklingsretning og for å etablere institusjonaliserte strukturer for forpliktende fagdebatt:

- for å rydde i begrepene og å gi et løft for de praktiske, de verdiforankrede og yrkesorienterte

«Hvor er det blitt av universitetets idé – i alt universitetsstrevet?»

utdanningene, et løft for den normative refleksjonen

- for at studentene skal få innøve og integrere den faglige refleksjonen i det faglige håndverket – for å opparbeide en trygg faglig identitet
- for å motvirke vertikaliseringsen av strukturer, tenkemåte og adferd
- for å reetablere lærerne som utdanningsinstitusjonens primærpersoner og utdanningene som profesjonshøgskolens (eventuelt profesjonsuniversitetets) grunnenhet

En ny positivisme-debatt kan bli en slik konstituerende debatt. En intellektuell opprydding. Behovet er kanskje ikke like stort i alle profesjonsfag, men en slik grunnleggende debatt vil utfordre den hegemoniske kunnskapsforståelsen og det symbiotiske forholdet mellom den økonomisk-administrative rasjonaliteten og det kunnskaps- og vitenskapssynet som (implisitt og uerkjent) ligger til grunn for den uproblematiserte

«Det tilhører maktas logikk å ta sin egen tenkemåte for gitt.»

fusjons- og universitetsdrifta. I dag framtrer det positivistisk inspirerte kunnskapsidealet blant annet som krav om forskningsbasert kunnskap, evidensbasert praksis og tellekantproduksjon. Det har brøytet seg fram og er i ferd med å okkupere tenkningen i utdanningsinstitusjonene helt ned i barnehagen.

Det er som om positivisme-debatten ikke har eksistert.

Hvor er det blitt av universitetets idé – i alt universitetsstrevet?

Arbeidet for å heve profesjonsutdannernes og profesjonsutdanningenes status må bestå av noe mer enn å kopiere universitetets former og en blind overtaking av forskningsuniversitetets tenkemåte og belønningssystem. Jeg mener vi trenger en tredje positivisme-debatt.

En grunnleggende fagdebatt er ikke et ønske om reprise på 1960- og 1970-åras norske positivisme-debatt. Den debatten, som jeg velger å omtale som den andre positivisme-debatten, ble i Norge initiert av Hans Skjervheim i slutten av 1950-åra. Den dreide seg om samfunnsvitenskapens og humanioras teoretiske grunnlag.

Det vi kan omtale som den første positivisme-debatten, foregikk hundre år tidligere. Den er knyttet til Wilhelm Diltheys navn. Han drøftet skillet mellom den *forklarende* naturvitenskapen og den *forstående* åndsvitenskapen. Skjervheim gikk et skritt videre, fra *forståing* – til å legge vekt på den *praktiske fornufta, på deltaking og dialektikk*.

Nå bør vi ta et neste skritt, til de yrkesorienterte profesjonsutdanningene. Det dannelsesopplegget jeg foreslår bør foregå på en annen måte enn universitetets forberedende (nå ex.fac. og ex.phil.). Det kan organiseres som en integrert del i to læringsløp: som en integrert del i hele studentenes

opplærings- og dannelsesprosess, og som en integrert del i de utdanningsansattes lærings- og videreutdanningsforpliktelser.

Forslaget tar utgangspunkt i den praktisk orienterte profesjonskunnskapens samfunnsopplegget og i profesjonsutdanningenes egenart, verdier og behov. Her kan innsikten fra universitetets forberedende og fra positivisme-striden, både arven etter Arne Næss og etter Hans Skjervheim, både saklighetskrav og deltakerperspektivet, gi retningsgivende hjelp når ideen om vitenskapliggjøringen/akademiseringsen av profesjonsutdanningene, på de praktiske, yrkesrettede fagenes premisser, skal utformes.

I boka *Men slikt foregår da ikke i Norge*, som ble lansert ved HiOAs Seniorkompetansesenter den 8. mars, konkretiserer jeg hvordan den faglige refleksjonen kan institusjonaliseres.

 **NTNU**
Samfunnsforskning

NTNU Samfunnsforskning er et av Norges største miljøer for anvendt samfunnsvitenskapelig forskning. Vi har en tverrfaglig profil og arbeider i nært samvirke med fagmiljøer ved NTNU.

www.samforsk.no

Forskningsssjef

Studio Apertura

Avdelingens overordnede mål er å utvikle ny og forskningsbasert kunnskap om organisasjoners utfordringer og muligheter, i en tid preget av teknologisk utvikling, forandringer og omstilling. Forskningsaktiviteten er tverrfaglig og har et bredt empirisk nedslagsfelt, som havbruk, energi, samfunnsikkerhet, helse og velferd.

Staben består av forskere med bakgrunn i samfunnsfag, teknologi, informatikk og humaniora.

De ansatte er aktive i faglige nettverk og har utstrakt samarbeid med nasjonale og internasjonale partnere. Mye av forskningen skjer i nær tilknytning til praksisfeltet og med tett interaksjon med oppdragsgivere og brukere av forskningen.

Vi søker en forskningsssjef som skal videreutvikle avdelingens aktiviteter. Forskningsssjefen har fag-, personal- og økonomiansvar for avdelingen og vil inngå i instituttets ledergruppe. Forskningsssjefen skal også drive forskning, prosjektledelse og akkvisisjon.

Vi kan tilby:

- et spennende, tverrfaglig og trivelig arbeidsmiljø
- lønn etter avtale
- gode låne-, forsikrings- og pensjonsordninger

Nærmere opplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til administrerende direktør Jan Tøssebro, tlf: 909 54 123 jan.tossebro@samfunn.ntnu.no eller administrasjonssjef Kari Laupstad, tlf: 915 10 768 kari.laupstad@samfunn.ntnu.no

Søknad sendes elektronisk via www.jobbnorge.no – her finner du også fullstendig utlysningstekst. Søknadsfrist 26.04.2017.



– Vi arbeider med likestilling

Forskerforbundet arbeider for tiden med å revidere sin egen likestillingspolitikk, skriver Petter Aaslestad.

LIKESTILLING: Det kan sikkert arbeides enda mer med likestilling i Forskerforbundet, men det er ikke riktig å hevde at det ikke gjøres noe. Her minner jeg om hvor vi står i øyeblikket:

Det er representantskapets vedtak av arbeidsprogram som danner utgangspunkt for styrets arbeid i treårsperioden. I november 2015 vedtok representantskapet følgende under punktet om «likestilling og diskriminering»:

- Forskerforbundet arbeider for at:
- ulikebehandling avdekkes
 - ansatte ikke skal diskrimineres på grunnlag av kjønn, etnisitet, alder, funksjonsevne eller seksuell orientering
 - tillitsvalgte skal gis opplæring i lov- og avtaleverk som omhandler diskriminering
 - kvinneandelen i toppstillinger økes med to prosentpoeng i året
 - myndighetene og institusjonene setter måltall for å øke andelen av kvinner til vitenskapelige toppstillinger og faglige lederstillinger
 - institusjonene skal ha strategier for å rekruttere det underrepresenterte kjønn og befolkningsgrupper både blant studenter og ansatte

Handlingsplan 2017 ble vedtatt av hovedstyret i januar i år. Der heter det blant annet at vi skal «ferdigstille revisjonen av forskerforbundets politikk for likestilling og følge opp denne».

Styret vedtok nemlig i fjor høst å revidere Forskerforbundets policy-dokument for kjønnsbalanse i academia. Vi er i ferd med å bearbeide denne til en politikk for likestilling. Som ledd i revisjonen – og for å forankre arbeidet i organisasjonen – er det sendt ut noen spørsmål til alle lokallagene



AV PETTER AASLESTAD, leder i Forskerforbundet

Professor Elisabet Ljunggren kritiserer Forskerforbundet for ikke å være opptatt av likestilling. Se sak side 5. Her svarer Petter Aaslestad på kritikken.

om deres arbeid med kjønnsbalanse og likestilling. Her er det både spurt om hva som er særlig aktuelle problemstillinger, og hva Forskerforbundet bør prioritere i sitt videre arbeid. Fristen for innspill har gått ut. Per i dag har jeg ikke oversikt over responsen fra lokallagene, men det er ikke noe i veien for å motta innspill på overtid. Jeg vil oppfordre dem som av ulik grunner ikke har gitt svar, til likevel å respondere. Jo bredere respons, jo lettere vil det være for hovedstyret å arbeide frem det nye policy-dokumentet.

Når det gjelder det løpende arbeidet, kan det nevnes at vi kontinuerlig oppdaterer statistikk på området på denne nettadressen: <https://www.forskerforbundet.no/var-politikk/fakta-om-forskning/nokkeltall-uh>

Det er også verdt å nevne at på grunnopplæringen for tillitsvalgte er diskriminering et av de faste temaene – både når det gjelder kjønn og de andre lovgrunnlagene (alder, etnisitet, seksuell orientering, språk og nedsatt funksjonsevne).

Ufornuftige opptakskrav

Karakterkravene til visse utdanninger innebærer dårlig ressursutnytting, mener Karl Øyvind Jordell.



AV KARL ØYVIND JORDELL, professor, Universitetet i Oslo

KARAKTERKRAV: Regjeringen har fremmet forslag til endringer i opptaket til blant annet sykepleierutdanning, med tre alternativer: minimum karakteren 3 i matte, minst 3 i både matte og norsk, samt minst 3 i disse to fagene og dessuten et snitt på 3,5. Ett av flere siktemål er lavere strykprosent i faget medikamentregning. I så måte er kravet om 3 i matte kanskje for beskjedent, og burde avstemmes mot kravet om 4 i matte for absolutt alle som vil bli lærere: Det relativt beskjedne antall som har 4 i matte fra angjeldende grunnkurs (maksimalt ca. 7000 per år), burde ikke i så stor utstrekning brukes på lærere, herunder lærere på trinn 5–10 som ikke engang skal undervise i matte, og småskolelærere. Feil ved medisinerer kan ta livet av pasienten. En mer fornuftig husholdning med begavelsesressursen ville være å kreve at de som vil ta matte som del av lærerutdanning for trinn 5–10, må ha minst 4, mens andre lærere og sykepleiere må ha minst 3. Når lærerutdanning slik tok en mindre andel av de med 4, ville flere med 4 kunne bli sykepleiere, og vi kunne alle føle oss litt tryggere når vi fikk medisiner på sykehus. En annen mulig måte å moderere kravet på, ville være å stille det som et krav om minst én frirer i matte, ikke et gjennomsnitt på 4.

For fullstendighets skyld: De elever som tar tyngre matte-kurs på videregående, sikter seg inn mot realfag, medisin, samfunnsfag og økonomi. Få av disse sikter

seg inn mot sykepleie- eller småskolelærerutdanning. Og de med minst 4 fra grunnkurset i matte skal også sikre rekruttering til mange andre fagområder, blant annet jus og filologi, hvor det ikke stilles sær-krav i matte. Dette siste er grunnen til man ikke får fylt opp studiepllassene på lærerutdanningene, og med stø kurs styrer mot lærermangel, først i Nord-Norge – de ca. 7000 har mange andre muligheter enn å bli lærere.

Om forslaget skriver departementet: «Departementet er innforstått med at forslaget om skjerpa karakterkrav kan føre til vanskar med å rekruttere nok kvalifiserte søkjarar for enkelte lærestader.» Det er en snodig tanke. Siktemålet med høyere utdanning er ikke å fylle opp studieplasser, men å sikre rekruttering til ulike yrker. Det er enkelt for departementet å bestille simulerte opptak, og be Statistisk sentralbyrå om å se resultatene i sammenheng med behovet for sykepleiere.

En utilsiktet virkning av det siste kravet om 3,5 i snitt, vil være en stigmatisering av førskolelærere, og vel også ingeniører. Jeg legger da til grunn at på de fleste universitetsstudier er konkurransen for å komme inn så vidt sterk at søkerne må ha over gjennomsnittlig karakter. Hva angår de fire store semiprofesjons-studiene, er det altså slik at lærere allerede må ha 3,5 i snitt (foruten minst 4 i matte). Hvis kravet om 3,5 også innføres for sykepleiere, vil alle vite at jenter med svake karakterer må bli førskolelærere, og svake gutter bli ingeniører.

«Feil ved medisinerer kan ta livet av pasienten.»



Å lokke mort med byggryn

Norsk Skogmuseum er kjent for det store friluftsmuseet ved Glomma i Elverum. Museet har også store fotosamlinger og legger vekt på å gjøre bildene tilgjengelige for publikum. En av kanalene er «Ukas bilde». Under denne vignetten vises bilder på museets Facebook-side og hjemmeside, skogmus.no. Der ble dette fotografiet presentert.

Mannen på bildet driver isfiske med mortteine i Mjøsa utenfor Hamar tidlig på 1900-tallet. Noe av bybebyggelsen er synlig i bakgrunnen. Fotografen var zoolog og fiskeribiolog Hartvig Huitfeldt-Kaas (1867–1941). Ifølge Huitfeldt-Kaas ble vinterfisket etter mort med den avbildete typen kuper (dialektord for teiner) først og fremst drevet for å skaffe agnfisk til støkrokfiske etter andre arter som ble ansett for å være bedre matfisk. Støkrokfiske er fiske der man forlater fiskeredskapen for å komme tilbake og undersøke senere.

I boka *Mjøsens fisker og fiskerier* (1917) skriver Huitfeldt-Kaas:

«Foruten til menneskeføde og som hønsefôr anvendes morten ogsaa som agnfisk paa rever til fangst av ørret, lake og i sær gjedde ved fangst av den sidste under «støkrokfisket» på isen om vinteren. Til dette bruk egner den smaa mort sig særdeles vel. Under fangst av smaa mort om vinteren naar isen ligger anvendes enkelte fiskere en egen slags smaa halvkuleformede garnruser med aapningen vendt mot bunden, ind i hvilke morten lokkes ved utstrødde byggryn.»

Huitfeldt-Kaas var den første lederen av institusjonen «De praktisk-vitenskapelige undersøkelser vedrørende ferskvandsfiskeriene». Han gjorde et banebrytende arbeid i norsk limnologi (vitenskapen om innsjøer og rennende vann), og er internasjonalt kjent for utredninger om hvordan vassdragsregulering virket inn på fiskeriforholdene.

Kilder: Skogmus.no, Digitaltmuseum.no, Norsk biografisk leksikon
Foto: Hartvig Huitfeldt-Kaas/Norsk Skogmuseum

Tre forutsetninger for legitime rektorvalg

Norsk empiri viser at valg av rektor kan frembringe gode rektorer, skriver statssekretær Bjørn Haugstad.

DEMOKRATI: Er det et problem for legitimiteten til ordningen med valgte rektorer ved universiteter eller høyskoler at gjenvalg ved for eksempel Universitetet i Tromsø og Universitetet i Bergen i år skjer uten motkandidat? Og i UiTs tilfelle med heller svak valgdeltagelse? Vi er jo vant til at demokratiske valg innebærer nettopp det, et valg. Og at et flertall av velgerne deltar.

Jeg mener det er tre forutsetninger som må være til stede for at ordningen med valgt rektor skal ha legitimitet.

For det første må den kunne frembringe gode rektorer og rektorsteam. Det har vi nok av eksempler på at den har gjort. Den kan selvsagt også frembringe dårlige rektorer, men det kan enhver rekrutteringsmåte. Internasjonalt er det så få eksempler på universiteter som følger den norske modellen med valg av rektor, at jeg er ikke kjent med noen seriøs, systematisk studie som vurderer om valgt eller tilsatt rektor gir best rektor. Men, altså, norsk empiri viser at valg av rektor kan frembringe gode rektorer.

For det andre må valgordningen ha oppslutning når det er valg, ikke bare i retorikk når ordningen diskuteres. Ansatte og studenter må simpelthen oppfatte valget som viktig nok til at de tar



AV BJØRN HAUGSTAD, statssekretær i Kunnskapsdepartementet

seg umaken med å stemme. Jon Elster har skrevet om hvorfor det å avlegge stemme i vanlige valg etter en snever definisjon av rasjonalitet, er irrasjonelt fordi det er lite sannsynlig at den enkeltes stemme skal ha noen reell innflytelse. Det «rasjonelle» er derfor å la være å stemme selv, og håpe at alle andre tar byrden med å trosse regn og vind og rømme sofakroken for å avlegge stemme. Han drøfter videre hvorfor så mange like fullt velger å delta i valg, på grunn av sosiale eller moralske normer. Den enkelte forstår intuitivt at et demokrati avhenger av deltagelse. Jeg mener det samme resonnementet gjelder valg ved universiteter og høyskoler.

For det tredje må valgene faktisk representere en reell valgmulighet. Som minimum mellom personer med ulike kvalifikasjoner, men helst mellom personer som står for ulike universitetspolitiske program. Jeg tør påstå at dersom det bare handler om å finne den best skikkede, så finnes det bedre rekrutteringsmetoder enn valg.

Dersom det også er et universitetspolitisk retningsvalg, så har valgordningen åpenbare fortrinn.

Etter premiss to og tre synes konklusjonen klar: Valg uten motkandidat er klart brudd med premiss tre, og vanligvis med premiss to, fordi valgdeltagelsen synker når valget ikke er reelt.

Jeg er like fullt villig til å konkludere med at GJENvalg uten motkandidat ikke nødvendigvis underminerer ordningen med valgt rektor. Dersom den alminnelige oppfatning om sittende rektor er at vedkommende, og vedkommendes rektorsteam, har gjort en god jobb, og det heller ikke klar strid om hovedretningen for institusjonen, så er det ikke rart at seriøse kandidater vil vente til sittende rektor ikke kan stille til gjenvalg.

Etter to fireårsperioder med samme rektor mener jeg alle tre premisser slår inn for fullt. Da er det vanskelig å la være å påpeke at valgdeltagelsen tidvis er slik at hadde vi hatt så lav deltagelse i valg til Storting eller kommuner, så ville vi hatt en sterk debatt om demokratiet er i fare.

Men det er en annen debatt.

«Hadde vi hatt så lav deltagelse i valg til Storting eller kommuner, så ville vi hatt en sterk debatt om demokratiet er i fare.»

Forskerforbundet støtter March for Science Norway

– Vi oppfordrer alle våre medlemmer til å delta i markeringene for akademisk frihet og uavhengig forskning den 22. april, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

Under mottoet «Science, not silence» vil det lørdag 22. april holdes markeringer i mer enn 150 byer over hele verden. Også i Norge planlegges det markeringer i flere byer. Petter Aaslestad oppfordrer alle medlemmer av Forskerforbundet til å delta i markeringene.



– March for Science er en internasjonal mobilisering som er helt i tråd med Forskerforbundets verdigrunnlag. Det handler om forskningens uavhengighet, om viktigheten av akademisk frihet i et demokratisk samfunn og om solidaritet med forskere på tvers av landegrensene. Jeg håper så mange som mulig ser verdien av å delta, og bidrar til at dette blir en kraftfull markering til støtte for vitenskapen, sier Aaslestad.

– Viktig signal om midlertidighet og akademisk frihet

Stortinget har vedtatt en ny lov om forskningsetik.

– Stortinget sender et viktig signal når samtlige partier mener den høye midlertidigheten kan være til hinder for forskernes frihet og trygghet, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

Målet med den nye loven er å styrke det forskningsetiske arbeidet i norsk forskning gjennom en lovfesting av forskernes og forskningsinstitusjonenes ansvar. Flere av Forskerforbundets endringsforslag til Kunnskapsdepartementet lovutkast er videreført i det som blir den endelige loven. – Vi er glade for at vi har blitt lyttet til, det gjør at loven er bedre tilpasset forskernes hverdag, sier Petter Aaslestad.



Gunstig boligrente hos Storebrand bank

Gjennom Unios avtale med Storebrand bank kan Forskerforbundets medlemmer få boliglån til 1,99 % rente.

- Beste rente på 1,99 % er uavhengig av lånebeløp, inntil 70 % av boligens verdi.
- Du kan låne inntil 85 % av boligens verdi til en svært god rente.
- Renta gjelder både boliglån og lån til fritidsbolig.

De som ønsker å søke eller har spørsmål, kan kontakte Storebrand via storebrand.no/unio. Du finner også mer informasjon og kontaktdetaljer på denne nettsiden, og Storebrand bistår med eventuelle spørsmål.

Møte i Landsrådet

Forskerforbundets Landsråd var samlet til sitt årlige møte 28.–29. mars. Hovedsakene på møtet var:

- Hvordan forsterke og tydeliggjøre fordelene med å være medlem i Forskerforbundet?
- Arbeidssituasjonen og utviklingstrekk
- Tariff og pensjon
- Aktuelle utfordringer sett fra Forskerforbundet sentralt
- Åpen post

Landsrådet i Forskerforbundet er et rådgivende organ for Hovedstyret i strategiske spørsmål, og består av 45 delegater fra lokallagene.

Rabatt på advokattjenester

Advokat Harald Unhjem som Forskerforbundet lenge har hatt en samarbeidsavtale med, har skiftet advokatfellesskap, og i den forbindelse har vi revidert og fornyet samarbeidsavtalen vår.

Gjennom denne avtalen får medlemmer av Forskerforbundet inntil 1/2 time

fri konsultasjon, og ca. 30 % rabatt på ordinær timepris for ytterligere juridisk bistand. Avtalen gjelder saksområder som ikke dekkes av Forskerforbundets retningslinjer for juridisk bistand.

Advokat Harald Unhjem er nå tilknyttet Burkeland, Lång Advokatfellesskap. Han nås på telefon 906 93 720 eller e-post hu@blco.no.

Husk å sjekke dine medlemsopplysninger

Snart starter tariffoppgjøret 2017. Nå er det ekstra viktig at Forskerforbundet har riktig informasjon om deg som medlem. Vi ber deg sjekke opplysninger om:

- arbeidsgiver
- kontingentsats
- stillingskode
- e-postadresse
- mobilnummer



Sjekk dine medlemsopplysninger allerede i dag. Vi setter stor pris på om du oppdaterer dine opplysninger.

Nytt fra Hovedstyret

På styremøtet 2. mars drøftet Hovedstyret lønnspolitisk strategi 2017–2019, rapport om nytt lønssystem i staten, evaluering av lokale forhandlinger i staten 2016 og overordnede krav til Unio i mellomoppgjøret 2017. Den nye lønnspolitiske strategien skal sluttbehandles på neste styremøte 20. april.

Christina Kjeserud er oppnevnt som ny studentrepresentant og Kirsti Seljenes som vararepresentant for perioden 15.03–31.12.2017. Kjeserud tar en mastergrad i klinisk ernæring ved Universitetet i Oslo, mens Seljenes studerer profesjonsstudiet i psykologi ved UiT. De vil begge bistå sekretariatet i det videre arbeidet med studentrekruttering og innplassering av studentene i Forskerforbundets organisasjonsstruktur.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har 21 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i mai 2017:

- 3.–5. mai: Grunnopplæring i lov- og avtaleverk for nye tillitsvalgte i statlig sektor
- 9. mai: Kurs i praktisk lokallagsarbeid for lokallagsledere og styremedlemmer.
- 11.–12. mai: Sektorseminar for tillitsvalgte ved helseforetakene (Trondheim)
- 15.–16. mai: Kurs i presentasjonsteknikk og retorikk (Larkollen)
- 23.–24. mai: Kurs i presentasjonsteknikk og retorikk (Sola)

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

[facebook.com/forskerforbundet](https://www.facebook.com/forskerforbundet)
twitter.com/forskerforbundet

[@forskerforbundet](https://www.instagram.com/forskerforbundet)

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2016–2018: Petter Aaslestad, NTNU (leder), May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder, May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Kristian Mollestad, Presteforeningen, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Kristin Ran Choi Hinna, Høgskolen i Bergen (1. vara), Rolf Borgos, Høgskolen i Lillehammer (2. vara), Inger Auestad, Høgskolen i Sogn og Fjordane (3. vara)

SEKRETARIATET: Generalsekretær: Hilde Gunn Avløyp. Stab: Spesialrådgiver Frank O. Anthun, kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo. **Arbeidslivsavdelingen:** Avdelingsjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, rådgiver Terje Colbjørnsen, spesialrådgiver Kari Folkenborg, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, rådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Kjetil Mørk, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Jannicke Ryun Sæther.

Organisasjonsavdelingen: organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, organisasjonskonsulent Natasa Duric, rådgiver Synne Freberg, organisasjonskonsulent Nina Fjeld, rådgiver Renate Storli.

Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seniorrådgiver Aina Nilssen, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapskonsulent Bjørn Jensen, regnskapssekretær Karin Haug, førstesekretær Martine Hesselberg, seniorkonsulent Linda Pettersson, førstesekretær Hans Askildsen, konsulent Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Rita Kvæl, førstesekretær Tore Sandnes.

Fagforbundenes rolle i en delings- og plattformøkonomi



AV HILDE GUNN
AVLØYP,
generalsekretær i
Forskerforbundet

Delingsøkonomi – eller plattformøkonomi som det også heter – er et internasjonalt fenomen. Varer, kapital og tjenester tilbys mellom kjøper og selger via en digital plattform. Norge har så langt ikke opplevd et stort omfang av delingsøkonomien, men den har vokst sterkt i andre deler av Europa og er på gradvis fremvekst også i Norge.

Det regjeringsoppnevnte Delingsøkonomiutvalget leverte sin rapport til finansministeren i februar i år. Rapporten er nå på høring som NOU 2017:14. Utvalgets mandat var svært bredt, men viktige poeng var å levere en vurdering av muligheter og utfordringer som framveksten av delingsøkonomien reiser, identifisere reguleringer som utfordres av delingsøkonomien, herunder

reguleringer i arbeidsmarkedet. Utvalget skulle også vurdere mulige virkninger av delingsøkonomien for arbeidslivet.

Fagforbundene organiserer arbeidstakere der virkemiddelet for å sikre anstendige lønns- og arbeidsvilkår er lover, regelverk og tariffavtaler. Viktige velferdsordninger som tjenstepensjon, full lønn under sykdom eller foreldrepermisjoner knyttes dels til arbeidstakerregulering i lov og forskrift, dels til økonomiske rettigheter i tariffavtaler.

Et dominerende trekk ved delingsøkonomien er at plattformene som formidler tjenester, ikke ønsker å påta seg et arbeidsgiveransvar, men definerer seg som oppdragsgivere. Slik arbeidsmiljøloven kan forstås, passer den ikke på aktørene i delingsøkonomien. Resultatet er at de som leverer tjenestene, ikke får status og rettigheter som arbeidstakere, men blir oppdragstakere og må operere som

«Som ansvarlig fagforening ligger det innenfor vårt samfunnsansvar å arbeide for trygge og gode verdier i hele arbeidslivet.»

Som ansvarlig fagforening ligger det innenfor vårt samfunnsansvar å arbeide for trygge og gode verdier i hele arbeidslivet.

Delingsøkonomien har potensial til å vokse raskt, og det er viktig å være i forkant med å avklare rammebetingelsene for aktørene. Arbeidsrettslige verneregler må gjelde hvis avtalen forventer eller stiller krav om arbeidsplicht. Det må nedsettes et lovutvalg som vurderer arbeidsmiljølovens begrepsapparat. Det er også lite faktisk kunnskap om HMS-utfordringene i delingsøkonomien, og det er spesielt viktig å følge utviklingen for å sikre en god regulering.

Muligheten som tilbyderne og oppdragstakerne har til å kunne forhandle kollektivt om minimumsvilkår overfor sterke plattformeiere, anses i dag som ulovlig prissamarbeid etter konkurranseloven. Plattformeiernes fastsetter prisen som tilbyderne må forholde seg til. Her må fagforbundene få anledning til å forhandle frem kollektive avtaler med plattformeiernes som inkluderer grunnleggende priser og velferdsrettigheter som kan erstatte eller bidra til å utligne bortfallet av arbeidstakerrettigheter.

Fagforbundenes rolle er ikke å være motstandere til delingsøkonomien – men å finne løsninger i lovene og det kollektive avtalesystemet for dem som blir fremtidens «arbeidstakere».

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen



Rett løn og andre rettar



AV INGER
AUESTAD,
varamedlem i
Forskerforbundets
hovudstyre

Vi nærmar oss vårens lønsoppgjjer. For Forskerforbundet er arbeid for å sikre gode lønsvilkår til medlemmane heilt sentralt, og utgangspunktet for revisjonen av *Lønnspolitisk plan*, som skal slutførast i løpet av våren etter brei handsaming i organisasjonen.

I motsetning til våren 2016, då store Unio-grupper stod klare til å streike for å forsvare framtidig rett til å forhandle pensjon, blir nok 2017 eit rolegare år, der ein berre forhandlar om pengar og ikkje om rettar. Fjorårets innføring av to hovudtariffavtaler i staten representerte ei vridning frå felles, sentrale oppgjjer til lokale oppgjjer der arbeidsgivar i større grad kan løne innsats på individnivå. Høgre/Frp-regjeringa meiner at lokal lønsdanning vil gi større

fleksibilitet og rigge arbeidslivet for endringane vi ser kome.

For det blir stadig klarare at arbeidslivet er i endring og vil gje oss utfordringar vi ikkje heilt ser omfanget av. Kva for nye yrke vil bli sentrale, og kva slags kunnskap vi vil trenge i morgondagens Noreg? Korleis skal vi hamle opp med eldrebølga og halde ved lag eksisterande pensjonsordningar samstundes som inntektene frå petroleumsnæringa minkar? Utanfor våre eigne grenser er vi vitne til ei verd med store ulikskapar, der stadig fleire søker tilflukt i vår del av verda, på flukt frå krig og endra klimatilhøve.

Samstundes merkar vi stadig tydelegare eit press for å modernisere arbeidslivet. Det er ikkje nokon stor løyndom at styresmaktene ønskjer å bygge ned den felles forhandlingsretten i staten gjennom å leggje større vekt på lokal lønsdanning. Moderniseringa av arbeidsmiljølova i 2015 er eit anna døme. Endringane skulle sikre arbeidsgjevaren større fleksibilitet, men innebar samstundes at rettane til arbeidstakarane vart svekte, både med omsyn til mellombels tilsetning og arbeidstid. Særleg for tilsette i universitets- og høgskulesektoren (UH-sektoren) var høvet til å tilsette i inntil tolv månader utan nærare grunngeving dårleg nytt.

Tilsette i UH-sektoren har elles fått merke moderniseringspresset gjennom endringa i UH-lova knytt til styring og leiging. Før var normalmodellen ei vald, todelt leiging. Frå april 2016 er normalmodellen ei tilsett, einskapleg leiging, eller for å seie det litt tabloid: før henta leinga

«Løn er viktig. Men for oss arbeidstakarar er det samstundes heilt imperativt å halde ved lag eit humant arbeidsliv»

legitimiteten sin nedanfrå, og måtte svare til alle som hadde gitt dei tillit, no svarer leinga oppover – på alle vis som eit *new public management*-system er i stand til å krevje. I tråd med mantraet om einskapleg leiging vert kollegiale

organ lagde ned i friskt tempo, og omtala som om dei er til hinder for god leiging og djerve vegval. Protestrørsla *New University Norway* peiker på desse utfordringane i eit debattinnlegg i Forskerforum.

Løn er viktig. Men for oss arbeidstakarar er det samstundes heilt imperativt å halde ved lag eit humant arbeidsliv, der tilsette får lik handsaming, blir tekne med på råd, og der vi har gode verkemiddel til å forsvare eit breitt spekter av rettar. Rapporten *Et modernisert og forenklet lønns- og forhandlingssystem i staten*, utarbeidd av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Unio, YS og LO skisserer mange moglege endringar som i sum vil gå ut over rettane som dei tilsette i staten nyt godt av i dag.

For Forskerforbundet vil det vere viktig å ha to tankar i hovudet på ein gong. Vi må arbeide for å sikre rett lønsvivå for norske kunnskapsarbeidarar. Samstundes må vi sørge for ein trygg arbeidskvardag for dei same kunnskapsarbeidarane, og at dei får arbeidskår som gir rom for kreativitet. Berre slik kan vi sikre at dei gode ideane vi skal leve av i framtida, kan bløme.

Blir vi hørt?

Kirke-, utdannings- og forskingskomiteen behandler nå Regjeringens melding til Stortinget *Kultur for kvalitet i høyere utdanning*. Meldingen ble fremmet i statsråd i slutten av januar. I den forutgående, grundige og omstendelige prosessen hadde Forskerforbundet – og veldig mange andre aktører innenfor feltet høyere utdanning – bidratt med diverse formelle og uformelle innspill. Vårt hovedstyres skriftlige innspill til Kunnskapsdepartementet ble vedtatt i juni i fjor, og baserte seg på arbeidet til en ekspertgruppe vi hadde nedsatt (noe vi ofte gjør), som – i dette tilfellet – bestod av enkeltmedlemmer i forbundet med fremragende kompetanse på utdanningskvalitet.

Men midlene?

Da meldingen ble presentert i januar, var vi raskt ute med å berømme regjeringen for å ville gjøre undervisning mer meritterende i academia, helt i tråd med vår politikk, samtidig som vi understreket at meldingen var for uforpliktende når det gjaldt tiltak: Økt studiekvalitet krever økte ressurser. I all enkelhet.

Forskerforbundet har nå gitt skriftlig innspill til Kuf-komiteen om vårt syn på meldingen; vi har deltatt på komiteens høring i Stortinget, og vi vil fortsette påvirkningsarbeidet mot de ulike partifraksjonene frem til komiteen leverer sin innstilling.

Frihet og plikt

Vår hovedinnvending fra januar-uttalelsen står fast og gjentas med variasjoner. I høringen forsøkte jeg også å få frem at det er en myte at vitenskapelig ansatte heller vil bruke tiden på forskning enn på undervisning. I senere år har jeg knapt hørt andre enn kunnskapsminister Røe Isaksen og hans statssekretær Haugstad bruke det for lengst utdaterte begrepsparet *forskning-fri* og *undervisnings-plikt*.

Jeg minnet Kuf-komiteen om det *forventningspresset* som vitenskapelige ansatte står i. Når utdanningspolitikere diskuterer forskning, ser de fort for seg forskningsmiljøer i verdensklasse og vitenskapelige ansatte som forsker mer og henter inn mer eksterne midler. Men det er de samme vitenskapelige ansatte som politikere nå forventer også skal bruke mer tid på studentoppfølging og undervisning.

I mine fem minutter med komiteen fikk jeg også nevnt viktigheten av at meritteringskriterier for undervisning må bygge på et nasjonalt system. Dessuten unnlot jeg ikke – i likhet med mange andre den dagen – å harselere over det foreslåtte begrepet «praksis-professor», samtidig som jeg forhåpentlig ikke etterlot tvil om at Forskerforbundet støtter intensjonen å hente inn flere undervisere med kompetanse fra arbeidslivet utenfor academia.

De uforglemmelige

Innledningsvis i stortingsmeldingen finner vi følgende storslagne formulering: «[A]lle som noen gang har satt sin fot på et universitet eller en høyskole, husker [...] foreleseren som virkelig åpnet øynene dine og fikk deg til å se verden på en ny måte.» For svært mange som studerte litteraturvitenskap i sytti- og åttiårene var Kjell Heggelund nettopp denne fremragende foreleseren vi ikke glemmer. Han benyttet aldri manus, og var avgjort fra tiden forut for læringsutbyttebeskrivelser og kvalifikasjonsrammeverk. Heggelund (født 1932) døde i februar i år. Jeg var så heldig å ha ham som veileder både til magister- og doktorgrad, og er svært takknemlig for alt jeg lærte av ham.

I norsk offentlighet er Heggelund mest kjent for sine tre skjellset-



AV PETTER AASLESTAD,
leder i Forskerforbundet

«Økt studiekvalitet krever økte ressurser. I all enkelhet.»

tende diktsamlinger fra siste halvdel av 1960-årene. De var sentrale for fornyelsen av norsk poesi. Han gav ikke ut flere diktsamlinger.

Det norske politiske systemet har et godt utviklet apparat som gjør det mulig for interessenter å fremme sine synspunkter. Men man kan selvsagt alltid lure på om man virkelig blir hørt. Til tross for at jeg misliker å bruke dikt som illustrasjon til en aktuell virkelighet, bryter jeg her prinsippet og håper det fungerer som en hommage à Kjell Heggelund:

TOLERANSE

*Dine guder er ikke mine guder
Din sannhet er ikke min sannhet
Din ensomhet er ikke min ensomhet*

*Men også din ensomhet har sin verdi
Også dine guder er bokført
Også din sannhet vil bli regnet med*

Så du skal ikke fortvile

(Fra samlingen *I min tid* [1967])



DEBATT

Det verste vi kan være i akademia er middelmådige

Vi trenger et annet språk om det akademiske oppdraget, skriver Merethe Thomassen.



NYHETER

Svinger et tveegget sverd

Forskningsrådets nye direktør John-Arne Røttingen vil ruste forskningssektoren til å håndtere globaliseringens farer.



DEBATT

Karakterkravene som gir dårlig ressursutnyttning

Spesielle karakterkrav til sykepleier- og lærerutdanningene er dårlig forvaltning av talent, mener Karl Øyvind Jordell.

Flere nyheter
Mer debattstoff
Flere stillingsannonser

www.forskerforum.no



NYHETER

Macchiarinis siste pasient fra Karolinska er død

Påtalemyndighetene etterforsker saken. Macchiarini kommenterer selv dødsfallet.



NYHETER

– Går mot oppsigelser i Folkehelseinstituttet

Rusforskningen er blant fagfeltene som kan bli rammet av budsjettkutt.



NYHETER

– Universitetene blir drevet som fabrikker

En ny protestbevegelse er i ferd med å reise seg ved NTNU. New University Norway vil ha debatt og bråk ved norske universiteter.